Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

До захисту допущено кафедрою міжнародних економічних відносин та логістики протокол №____ від _____

завідувач кафедри _____ Анна ЗАЙЦЕВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА АЗЕРБАЙДЖАНОМ

(тема роботи)

Спеціальність (спеціалізація) 292 Міжнародні економічні відносини

Освітня програма Міжнародні економічні відносини

Здобувач _____ Орхан НІФТАЛІЄВ

Науковий керівник _____ Андрій ПОЛІВАНЦЕВ

Харків – 2026

АНОТАЦІЯ

Ніфталієв О. Особливості розвиткузовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном : кваліфікаційна робота бакалавра [Рукопис] / О. Ніфталієв. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. – 68 с.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню сучасного стану та перспектив розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном. У роботі розглянуто теоретичні засади розвитку міжнародної торгівлі, визначено основні чинники формування зовнішньоторговельних відносин, а також проаналізовано організаційно-правові механізми регулювання двостороннього економічного співробітництва. Оцінено динаміку товарообігу між Україною та Азербайджаном, структуру експорту та імпорту, особливості співробітництва в енергетичній та агропромисловій сферах, а також перспективні напрями розвитку торговельно-економічного партнерства в умовах глобальної нестабільності.

Робота містить вступ, два розділи, висновки; викладена на 68 сторінках, містить 10 рисунків, 17 таблиць. Список використаних джерел налічує 59 найменування, серед яких 55 – електронні.

У першому розділі досліджено теоретичні основи зовнішньоторговельних відносин, їх економічну сутність, фактори розвитку та організаційно-правові засади співробітництва між Україною та Азербайджаном. У другому розділі проведено аналіз динаміки та товарної структури експортно-імпортних операцій між країнами, визначено ключові проблеми й виклики двосторонньої торгівлі та обґрунтовано перспективні напрями активізації економічного партнерства.

Ключові слова: зовнішньоторговельні відносини, міжнародна торгівля, Україна, Азербайджан, експорт, імпорт, економічне співробітництво, зовнішньоекономічна діяльність.

ABSTRACT

Niftaliiev O. Features of the Development of Foreign Trade Relations between Ukraine and Azerbaijan : Bachelor’s Qualification Thesis [Manuscript] / O. Niftaliiev. – Kharkiv : V. N. Karazin Kharkiv National University, 2026. – 68 p.

The bachelor’s qualification thesis is devoted to the study of the current state and prospects for the development of foreign trade relations between Ukraine and Azerbaijan. The paper examines the theoretical foundations of international trade development, identifies the main factors influencing the formation of foreign trade relations, and analyzes the organizational and legal mechanisms regulating bilateral economic cooperation. The dynamics of trade turnover between Ukraine and Azerbaijan, the structure of exports and imports, the peculiarities of cooperation in the energy and agro-industrial sectors, as well as перспективе for the development of trade and economic partnership under conditions of global instability are assessed.

The thesis consists of an introduction, two chapters, conclusions, and appendices; it is presented on 68 pages and contains 10 figures and 17 tables. The list of references includes 59 sources, of which 55 are electronic.

The first chapter examines the theoretical foundations of foreign trade relations, their economic essence, development factors, and the organizational and legal framework of cooperation between Ukraine and Azerbaijan. The second chapter analyzes the dynamics and commodity structure of export-import operations between the countries, identifies the key problems and challenges of bilateral trade, and substantiates priority directions for intensifying economic partnership.

Keywords: foreign trade relations, international trade, Ukraine, Azerbaijan, export, import, economic cooperation, foreign economic activity.

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Анна ЗАЙЦЕВА_____
підпис ініціали, прізвище

“____” _____20___року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Ніфталієву Орхану
(прізвище, ім’я, по батькові студена)

1. Тема роботи «Особливості розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном»
керівник роботи к.е.н., доц. Поліванцев А.С.
(прізвище, ім’я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “14” листопада 2025 року № 4001-3к/1872
2. Строк подання студентом роботи 28.05.2026 р.
3. Перелік питань, які потрібно розробити:

дослідити теоретичні аспекти розвитку зовнішньоторговельних відносин у сучасній світовій економіці; визначити організаційно-правові засади зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном; проаналізувати динаміку та товарну структуру експортно-імпортних операцій між Україною та Азербайджаном; дослідити галузеві особливості торговельно-економічного співробітництва в енергетичній та агропромисловій сфері; визначити пріоритетні напрями поглиблення зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Теоретичні основи дослідження зовнішньоторговельних відносин країн світу
2	Сучасний стан та перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном

5. Дата видачі завдання 01.12.2025 р.

Студент _____ О. Ніфталієв

Керівник роботи _____ А.С. Поліванцев

ЗМІСТ

Вступ 6

Розділ 1. Теоретичні основи дослідження зовнішньоторговельних відносин країн світу 10

1.1. Теоретичні аспекти розвитку зовнішньоторговельних відносин у сучасній світовій економіці 10

1.2. Організаційно-правові засади зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном 20

Висновки до першого розділу 28

Розділ 2. Сучасний стан та перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном 30

2.1. Динаміка та товарна структура експортно-імпортних операцій між Україною та Азербайджаном 30

2.2. Галузеві особливості торговельно-економічного співробітництва в енергетичній та агропромисловій сфері 38

2.3. Пріоритетні напрями поглиблення зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном 48

Висновки до другого розділу 56

Висновки 58

Список використаних джерел 61

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням ролі зовнішньоторговельних відносин у забезпеченні економічної стабільності держав та формуванні нових механізмів міжнародного економічного співробітництва в умовах глобалізації. У сучасній світовій економіці зовнішня торгівля виступає одним із ключових чинників економічного розвитку, структурної модернізації національних економік та зміцнення міжнародних економічних зв'язків. Особливого значення набуває розвиток двостороннього торговельно-економічного співробітництва між країнами, економіки яких характеризуються взаємодоповнюваністю ресурсного, енергетичного та виробничого потенціалу.

У цьому контексті важливе місце посідають зовнішньоторговельні відносини між Україною та Азербайджанською Республікою. Україна та Азербайджан є стратегічними партнерами у Чорноморсько-Каспійському регіоні, а їх співробітництво охоплює енергетичну, агропромислову, транспортно-логістичну та інвестиційну сфери. Для України Азербайджан є одним із ключових постачальників енергоносіїв, тоді як українська агропромислова продукція займає важливе місце у структурі продовольчого імпорту Азербайджану. Водночас сучасний етап розвитку двосторонніх відносин характеризується впливом геополітичної нестабільності, трансформацією логістичних маршрутів, посиленням конкуренції на світових ринках та необхідністю диверсифікації зовнішньоторговельних зв'язків.

Дослідження сучасного стану та перспектив розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном є важливим з огляду на необхідність підвищення ефективності двосторонньої торгівлі, розвитку транспортно-логістичної інфраструктури та формування нових напрямів економічної кооперації. Аналіз динаміки товарообігу, товарної структури експорту та імпорту, а також галузевих особливостей співробітництва дозволяє визначити ключові тенденції розвитку

двосторонньої торгівлі, оцінити рівень економічної взаємозалежності держав та виявити основні проблеми й ризики сучасного етапу співробітництва.

Таким чином, дослідження сучасного стану та перспектив розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном є актуальним, оскільки дозволяє оцінити ефективність двостороннього економічного співробітництва, визначити перспективні напрями його поглиблення та розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо активізації зовнішньоторговельних зв'язків між державами.

Українські та зарубіжні науковці приділяють значну увагу дослідженню міжнародної торгівлі, зовнішньоекономічних зв'язків, економічної інтеграції та розвитку двостороннього торговельно-економічного співробітництва між державами. Теоретичні засади розвитку зовнішньоторговельних відносин, механізми функціонування міжнародної торгівлі та особливості зовнішньоекономічної діяльності висвітлені у працях Ю. Г. Козака, Д. Г. Лук'яненка, А. М. Поручника, Я. М. Столярчука, О. А. Довгаль, І. О. Дерріда, Н. С. Ситник, А. В. Стасишина та В. Я. Дубик. Питання розвитку українсько-азербайжанських відносин, особливостей двостороннього співробітництва та регіональної взаємодії досліджували П. Мустафазаде, В. Матвійченко, С. Шейдаєва, І. В. Тихоненко, О. В. Андрущак. Серед зарубіжних та азербайджанських науковців, які вивчали проблеми енергетичної безпеки, транспортно-логістичних коридорів та геоекономічного розвитку Чорноморсько-Каспійського регіону, слід виділити Р. Ібрагімова, Е. Нурієва, А. Валієва, Ф. Маммадова.

Попри значну кількість наукових праць, низка аспектів зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, потребують більш детального аналізу сучасні тенденції розвитку двосторонньої торгівлі в умовах геополітичної нестабільності, трансформація логістичних маршрутів після 2022 р., оцінка рівня товарної концентрації зовнішньої торгівлі, а також перспективи розвитку співробітництва у сферах енергетики,

агропромислового комплексу та транспортної інфраструктури. Це зумовлює необхідність проведення дослідження сучасного стану та перспектив розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном.

Мета роботи полягає у визначенні сучасного стану та пріоритетних напрямків поглиблення зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном.

На основі обраної мети роботи можна сформулювати такі завдання дослідження:

– дослідити теоретичні аспекти розвитку зовнішньоторговельних відносин у сучасній світовій економіці;

– визначити організаційно-правові засади зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном;

– проаналізувати динаміку та товарну структуру експортно-імпортних операцій між Україною та Азербайджаном;

– дослідити галузеві особливості торговельно-економічного співробітництва в енергетичній та агропромисловій сфері;

– визначити пріоритетні напрями поглиблення зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном.

Об’єктом дослідження є процес розвитку зовнішньоторговельних відносин між країнами світу.

Предметом роботи є сучасний стан, галузева структура та перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном.

У кваліфікаційній роботі використано комплекс сучасних наукових методів дослідження, що дозволили здійснити всебічний аналіз розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном. Зокрема метод системного аналізу – для узагальнення теоретичних підходів до розвитку зовнішньоторговельних відносин; економіко-статистичний метод – для аналізу динаміки товарообігу та структури зовнішньої торгівлі; методи аналізу та синтезу – для формування висновків щодо сучасного стану двостороннього співробітництва; кореляційно-регресійний аналіз – для

визначення взаємозв'язку між макроекономічними показниками та параметрами двосторонньої торгівлі; SWOT-аналіз – для оцінки сильних і слабких сторін, можливостей та загроз розвитку зовнішньоторговельних відносин; графічний метод – для візуалізації динаміки та структури зовнішньої торгівлі.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці українських та зарубіжних учених, статистичні дані Державної служби статистики України, Державного митного комітету Азербайджанської Республіки, Міністерства економіки України, міжнародних організацій (Світового банку, МВФ, СОТ, Міжнародного торгового центру), а також аналітичні матеріали міжнародних економічних інституцій і профільних дослідницьких центрів.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційної роботи бакалавра були апробовані 26 лютого 2026 року на XXI всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» на базі ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків; містить 68 сторінок тексту, 10 рисунків, 17 таблиць. Список джерел включає 59 найменувань, 55 електронної публікації».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН КРАЇН СВІТУ

1.1. Теоретичні аспекти розвитку зовнішньоторговельних відносин у сучасній світовій економіці

Розвиток сучасної світової економіки характеризується безперервним залученням окремих держав до системи міжнародних економічних відносин, що логічно призводить до формування цілісного світового господарства. Усі країни світу розвиваються за загальними економічними законами, які надають пріоритет саме економічній природі міжнародних зв’язків. Як зазначає І. О. Деррід, зовнішньоекономічні зв'язки (ЗЕЗ) є однією з найбільш складних сфер економіки будь-якої країни, оскільки саме вони забезпечують інтеграцію національних систем у світову науку, техніку, промисловість та культуру [6].

Теоретичне осмислення природи та закономірностей розвитку зовнішньоторговельних відносин бере свій початок у класичних працях представників економічної науки. У межах різних теоретичних підходів досліджувалися причини виникнення міжнародної торгівлі, чинники спеціалізації країн та джерела отримання вигод від участі у світовому обміні. Еволюція цих концепцій відображає поступовий перехід від простого пояснення торговельних потоків через відмінності у витратах виробництва до сучасного розуміння ролі інновацій, технологій і конкурентних переваг. Основні теорії міжнародної торгівлі та їхній внесок у розвиток наукових уявлень про зовнішньоторговельні відносини наведено в таблиці 1.1.

Як зазначають Н. С. Ситник, А. В. Стасишин та В. Я. Дубик, міжнародна торгівля є цілісною системою відносин, спрямованою на обмін товарами та послугами, що базується на міжнародному поділі праці . При цьому зовнішня торгівля виступає історично першою формою міжнародних економічних зв’язків, що охоплює державний організований обмін результатами національного виробництва [8; 18].

Таблиця 1.1

Еволюція основних теорій міжнародної торгівлі

Теорія	Представники	Основна ідея
Теорія абсолютних переваг	Адам Сміт	Країна експортує товари, які виробляє з меншими витратами
Теорія порівняльних переваг	Давід Рікардо	Спеціалізація на товарах з найменшими альтернативними витратами
Теорія факторних переваг	Елі Хекшер, Бертиль Олін	Експорт товарів, інтенсивних за надлишковим фактором виробництва
Теорія життєвого циклу продукту	Реймонд Вернон	Торговельні потоки змінюються на різних стадіях життєвого циклу товару
Теорія конкурентних переваг	Майкл Портер	Успіх країни залежить від інновацій та конкурентного середовища

Джерело: складено автором за матеріалами [11; 12; 14]

Як свідчать наведені в таблиці 1.1 теоретичні підходи, участь країн у міжнародній торгівлі зумовлюється наявністю певних переваг, які можуть мати природний, ресурсний, технологічний або інституційний характер. Класичні теорії Адама Сміта та Давіда Рікардо обґрунтовують доцільність міжнародної спеціалізації на основі абсолютних і порівняльних переваг. Подальший розвиток цих ідей у працях Елі Хекшера та Бертиля Оліна пов’язав торговельну спеціалізацію із забезпеченістю країн факторами виробництва. Сучасні концепції, зокрема теорія конкурентних переваг Майкла Портера, акцентують увагу на ролі інновацій, якості інституційного середовища та здатності економіки адаптуватися до глобальної конкуренції. Отже, зовнішньоторговельні відносини є об’єктивним наслідком міжнародного поділу праці та реалізації конкурентних переваг країн у світовому господарстві.

Водночас сучасна система міжнародної торгівлі вже не може пояснюватися виключно класичними підходами. У XXI столітті ключового значення набувають глобальні ланцюги створення вартості, цифровізація торгівлі, міжнародний трансфер технологій та роль транснаціональних корпорацій. Це свідчить про трансформацію зовнішньоторговельних відносин

із традиційного обміну товарами у складну систему міждержавної економічної кооперації [14; 23].

Важливою особливістю сучасної міжнародної торгівлі є формування глобальних ланцюгів створення вартості, у межах яких різні етапи виробництва товару розміщуються в декількох країнах. У таких умовах держави конкурують не лише за обсяги експорту, а й за можливість інтеграції у міжнародні виробничі мережі, залучення інвестицій та розвиток високотехнологічних секторів економіки. На рис. 1.1 представлена система факторів розвитку сучасних зовнішньоторговельних відносин між країнами світу.

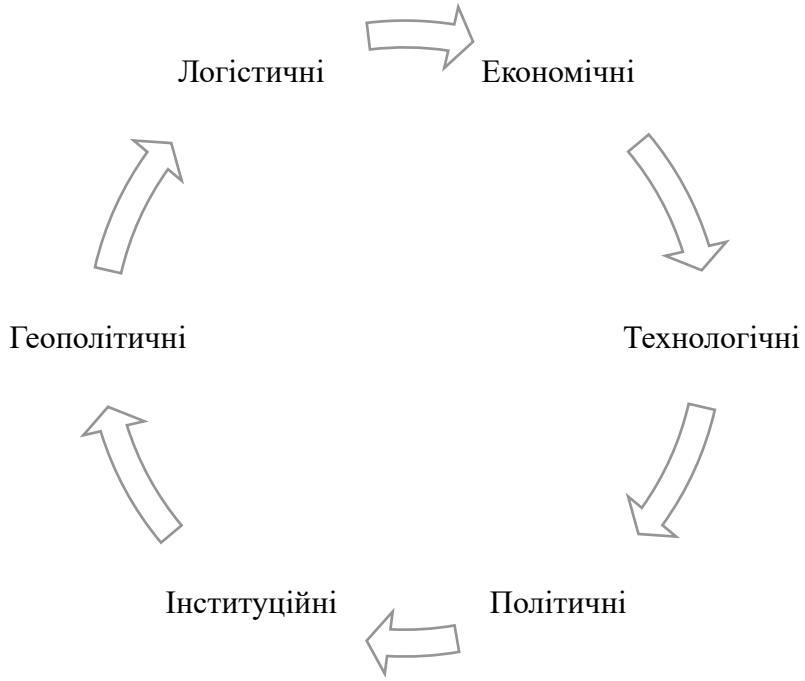

Рис. 1.1. Система факторів розвитку зовнішньоторговельних відносин

Джерело: складено автором на основі [11; 14; 23]

Як свідчать елементи, представлені на рис. 1.1, розвиток зовнішньоторговельних відносин формується під впливом взаємопов’язаного комплексу факторів, які визначають масштаби та ефективність участі країни у міжнародному економічному обміні. Економічні фактори зумовлюють потребу держав у розширенні ринків збуту, оптимізації витрат виробництва та використанні порівняльних переваг. Технологічні фактори пов’язані з

поширенням інновацій, цифровізацією торгівлі та інтеграцією країн у глобальні ланцюги створення вартості.

Політичні та інституційні чинники визначають стабільність нормативно-правового середовища, рівень лібералізації торгівлі та ефективність міжнародного економічного співробітництва. Водночас у сучасних умовах дедалі більшого значення набувають геополітичні фактори, зокрема міжнародні конфлікти, санкційна політика та трансформація системи світової безпеки, які безпосередньо впливають на структуру товарних потоків і напрями зовнішньої торгівлі. Окрему роль відіграють логістичні фактори, що охоплюють стан транспортної інфраструктури, розвиток міжнародних коридорів та стабільність постачання товарів [40; 53; 53].

Для систематизації розуміння передумов формування цих відносин доцільно розглянути основні чинники, що спонукають суб'єктів господарювання виходити на зовнішні ринки (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Ключові чинники формування зовнішньоторговельних відносин у сучасних умовах

Категорія чинників	Зміст та прояви впливу	Очікуваний результат для економіки
Ресурсні	Нестача власної сировини, енергоносіїв або специфічних природних ресурсів.	Забезпечення безперервності національного виробництва за рахунок імпорту.
Економічні	Нерівномірність розвитку продуктивних сил, різна вартість факторів виробництва (праця, капітал).	Оптимізація витрат та використання порівняльних переваг нації.
Технологічні	Необхідність доступу до іноземних інновацій, ліцензій та «ноу-хау».	Прискорення науково-технічного прогресу та модернізація промисловості.
Ринкові	Обмеженість місткості внутрішнього ринку, пошук нових каналів збуту.	Збільшення прибутків підприємств за рахунок ефекту масштабу.

Джерело: складено автором за матеріалами [11; 12; 14]

Як свідчать дані, наведені у таблиці, зовнішньоторговельні відносини виконують функцію сполучної ланки між національними господарствами,

дозволяючи нівелювати дефіцит внутрішніх ресурсів та реалізовувати надлишки власного виробництва. В умовах глобалізації значення зазначених чинників суттєво посилюється. Якщо раніше визначальну роль відігравала забезпеченість природними ресурсами, то сучасна міжнародна конкуренція дедалі більше залежить від технологічного розвитку, інноваційного потенціалу та ефективності інституційного середовища. Саме тому конкурентоспроможність країн у міжнародній торгівлі все частіше визначається не обсягами ресурсів, а здатністю інтегруватися у глобальні виробничі та логістичні ланцюги.

У сучасних умовах зовнішньоторговельні відносини не обмежуються лише простим обміном товарами. Вони трансформуються у складну систему взаємодії, де суб'єкти господарювання однієї країни вступають у відносини із суб'єктами інших держав для спільного створення вартості. Це перетворює міжнародну торгівлю на динамічне середовище, де конкурентоспроможність залежить не лише від наявності ресурсів, а й від гнучкості зовнішньоекономічної політики держави [6; 14].

Фундаментальною передумовою розвитку зовнішньоторговельних відносин є міжнародний поділ праці, який визначає спеціалізацію країн на виробництві окремих товарів і послуг відповідно до їхніх конкурентних переваг. Поглиблення міжнародної спеціалізації сприяє розширенню торговельних зв'язків, формуванню глобальних виробничих мереж та підвищенню ефективності використання ресурсів у світовій економіці. Це дозволяє країнам зосереджувати ресурси на виробництві тієї продукції, де вони мають найвищу ефективність. Основними елементами зовнішньої торгівлі є експорт, імпорт та сальдо торговельного балансу. Їхнє співвідношення відображає рівень інтегрованості країни у світове господарство, структуру її міжнародної спеціалізації та конкурентоспроможність на зовнішніх ринках. Позитивне сальдо свідчить про переважання експортної активності, тоді як тривалий дефіцит торговельного балансу може сигналізувати про структурні диспропорції економіки [11; 12].

Для оцінювання рівня розвитку зовнішньоторговельних відносин використовують систему кількісних показників, серед яких основними є обсяги експорту та імпорту, зовнішньоторговельний оборот, сальдо торговельного балансу, коефіцієнт покриття імпорту експортом, частка країни у світовій торгівлі, а також показники товарної та географічної диверсифікації. Аналіз цих індикаторів дозволяє оцінити конкурентоспроможність країни на міжнародних ринках та визначити ефективність її зовнішньоторговельної політики [14; 20; 23].

Важливо підкреслити, що на сучасному етапі на зміст зовнішньоторговельних відносин глибоко впливає науково-технічна революція. Вона не лише прискорює якісну трансформацію продуктивних сил, а й змінює географічну структуру світових товарних потоків. Згідно з визначенням І. О. Дерріда, такі відносини забезпечують залучення країни до світового науково-технічного прогресу, дозволяючи імпортувати не лише сировину, а й інтелектуально містку продукцію та технології [6; 12]

Важливою тенденцією сучасного етапу розвитку зовнішньоторговельних відносин є цифровізація міжнародної торгівлі. Активне впровадження електронної комерції, цифрових платіжних систем, автоматизованого митного оформлення та електронного документообігу суттєво змінює механізми здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Це сприяє скороченню транзакційних витрат, прискоренню торговельних операцій та підвищенню прозорості міжнародного обміну. Крім того, цифровізація міжнародної торгівлі сприяє формуванню нових моделей економічної взаємодії, у межах яких конкурентоспроможність країни дедалі більше залежить від рівня розвитку цифрової інфраструктури, швидкості обміну даними та здатності інтегруватися у глобальні інформаційні мережі. Таким чином, зовнішньоторговельні відносини є динамічним процесом, де обмін товарами та послугами стає засобом вирівнювання економічних потенціалів різних країн та стимулом для їхнього інноваційного розвитку [23; 40].

У сучасній світовій економіці зовнішньоторговельні відносини виконують ресурсну, оціночну та розрахункову функції. Ресурсна функція забезпечує доступ країн до необхідних факторів виробництва, технологій та сировини. Оціночна функція проявляється через перевірку конкурентоспроможності національної продукції на міжнародних ринках. Розрахункова функція пов'язана із забезпеченням міжнародного руху фінансових потоків та валютних розрахунків у процесі зовнішньоекономічної діяльності. Для детальнішого аналізу впливу цих функцій на макроекономічні показники держави складено наступну таблицю (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Вплив ключових функцій зовнішньої торгівлі на розвиток національної економіки

Функція	Механізм реалізації	Результат для країни
Ресурсна	Заповнення дефіциту сировини та технологій через імпорт.	Підтримання стабільності внутрішнього виробництва.
Оціночна (визнання вартості)	Перевірка конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світових ринках.	Стимулювання підвищення якості продукції та інновацій.
Розрахункова (обігу)	Формування системи платежів та валютних надходжень.	Зміцнення платіжного балансу та стабільність національної валюти.

Джерело: складено автором за матеріалами [11; 14]

Розвиток зовнішньоторговельних відносин ґрунтується на низці загальних принципів, які забезпечують стабільність та передбачуваність міжнародного обміну. До них належать принципи взаємної вигоди, недискримінації, добросовісної конкуренції, транспарентності торговельної політики та дотримання міжнародних зобов'язань. Важливе значення має принцип режиму найбільшого сприяння, закріплений у документах Світової організації торгівлі (СОТ), який передбачає надання торговельним партнерам однакових умов доступу до національного ринку [24; 26]. Як свідчить аналіз функціонального призначення (табл. 1.3), зовнішня торгівля не просто забезпечує обмін товарами, а виступає інструментом підвищення економічної ефективності. Завдяки міжнародному обміну країни отримують доступ до

ресурсів та технологій, які вони не можуть ефективно експлуатувати всередині країни, що призводить до раціональнішого використання національних багатств.

Крім того, зовнішня торгівля стимулює економічне зростання, дозволяючи країнам спеціалізуватися на конкретних секторах та отримувати вигоди від економії на масштабах виробництва. Це сприяє зростанню продуктивності праці та створенню нових можливостей у галузях, де країни раніше могли бути неконкурентоспроможними.

Класифікацію зовнішньоторговельних відносин слід розуміти як поділ цих зв'язків на конкретні групи за певними ознаками, що дозволяє систематизувати управління ними на макро- та мікрорівнях. Традиційно в економічній теорії зовнішньоекономічні зв'язки класифікують за типами та формами. Тип зв'язків об'єднує відносини за спільною ознакою, наприклад, за напрямом товарного потоку (експорт, імпорт) або за структурною приналежністю (фінансові, інвестиційні, виробничі) [6; 14].

Форма зв'язку, у свою чергу, є зовнішнім виявом або способом існування конкретного типу відносин. Наприклад, форми зовнішньої торгівлі можуть варіюватися від класичного товарообміну до складних видів сервісної взаємодії. Залежно від об'єкта обміну міжнародна торгівля охоплює торгівлю товарами, послугами, об'єктами інтелектуальної власності та різноманітні товарообмінні операції. Торгівля товарами включає операції із сировиною, напівфабрикатами та готовою продукцією і залишається традиційною формою зовнішньоторговельних відносин. Торгівля послугами охоплює транспортні, фінансові, туристичні, консультаційні та інжинірингові послуги, частка яких у структурі світової торгівлі постійно зростає. Важливим напрямом є також міжнародний обіг патентів, ліцензій, технологій і «ноу-хау», що забезпечує поширення інновацій. Окрему групу становлять товарообмінні операції, зокрема бартерні угоди та зустрічна торгівля, які застосовуються за умов обмеженого доступу до фінансових ресурсів [12].

Важливо зазначити, що розвиток міжнародної спеціалізації виробництва та поглиблення міжнародного поділу праці породжують нові, більш складні форми торгівлі. Вони перебувають під глибоким впливом науково-технічної революції, яка прискорила трансформацію товарної структури світових потоків та географічний розподіл ринків.

У сучасних умовах зовнішньоторговельні відносини дедалі більше залежать не лише від економічних, а й від геополітичних чинників. Санкційна політика, регіональні конфлікти, порушення логістичних маршрутів та енергетична безпека суттєво впливають на структуру міжнародної торгівлі та напрями зовнішньоекономічного співробітництва держав [41; 52].

Залежно від ступеня втручання держави у зовнішньоторговельні процеси розрізняють три основні моделі торговельної політики: фритредерство, протекціонізм та автаркію. Політика вільної торгівлі передбачає мінімізацію тарифних і нетарифних бар'єрів та сприяє посиленню конкуренції, підвищенню ефективності виробництва і зниженню цін для споживачів. Протекціонізм, навпаки, базується на використанні мит, квот, технічних бар'єрів і субсидій для захисту національних виробників від зовнішньої конкуренції. Автаркія характеризується прагненням до максимальної самодостатності економіки та суттєвим обмеженням зовнішньої торгівлі, однак у сучасних умовах глобалізації така модель є малоефективною та практично не застосовується у чистому вигляді [11; 24].

Ефективне функціонування зовнішньоторговельних відносин потребує координації на різних рівнях економічної взаємодії, оскільки сучасна міжнародна торгівля формується під впливом як державної політики, так і діяльності міжнародних інституцій та корпоративних структур. У сучасній практиці міжнародної економіки виділяють такі рівні координації зовнішньої торгівлі:

– корпоративний, який охоплює взаємодію підприємств щодо розподілу ринків збуту, ресурсів і виробничої кооперації;

– внутрішньодержавний, що базується на національному законодавстві та механізмах регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

– міжнародний, який передбачає укладання двосторонніх і багатосторонніх угод між державами;

– наднаціональний, що реалізується через діяльність міжнародних організацій та інтеграційних об'єднань, зокрема Світової організації торгівлі (СОТ) [24; 33].

Сучасні тенденції розвитку світового господарства призвели до створення комплексної багаторівневої системи, де державне регулювання поєднує політичні, економічні, фінансові та правові інструменти впливу на експортно-імпортні потоки. Основне завдання держави полягає у забезпеченні конкурентоспроможності національних товарів на міжнародному ринку, використовуючи гнучкі методи — від тарифного захисту до адміністративних процедур.

Зовнішньоторговельні відносини відіграють фундаментальну роль у сучасному економічному розвитку, оскільки вони надають державам можливість ефективно реалізовувати та розширювати свої порівняльні переваги. Участь у міжнародному обміні дозволяє країнам отримувати доступ до ресурсів, інноваційних технологій та ринків збуту, які неможливо повноцінно освоїти в межах замкненої національної економіки. Це забезпечує раціональне використання національного потенціалу, дозволяючи країні концентруватися на виробництві найбільш ефективних видів продукції [18].

Зовнішньоторговельні відносини мають багатогранний вплив на економічне зростання країни. По-перше, вони забезпечують більш ефективний розподіл ресурсів відповідно до порівняльних переваг, що сприяє зростанню національного доходу та добробуту населення. По-друге, вихід на зовнішні ринки розширює масштаби виробництва, дозволяючи підприємствам знижувати середні витрати та підвищувати конкурентоспроможність продукції. По-третє, міжнародний обмін стимулює технологічне оновлення через імпорт сучасного обладнання, трансфер технологій та посилення

конкурентного тиску. По-четверте, відкритість економіки підвищує її інвестиційну привабливість, створюючи сприятливі умови для залучення іноземного капіталу, розвитку інфраструктури та модернізації виробничої бази [14].

Отже, зовнішньоторговельні відносини є складною багаторівневою системою міжнародних економічних зв'язків, що формується під впливом міжнародного поділу праці, глобалізаційних процесів, технологічного розвитку та державного регулювання. У сучасних умовах вони виступають не лише інструментом міжнародного обміну товарами та послугами, а й важливим чинником економічного зростання, структурної модернізації економіки, підвищення конкурентоспроможності та інтеграції держав у світове господарство. Сучасний етап розвитку зовнішньоторговельних відносин характеризується посиленням впливу цифровізації, геоекономічної конкуренції, трансформації глобальних ланцюгів створення вартості та зростання ролі міжнародних інституцій у регулюванні світової торгівлі. У таких умовах ефективність зовнішньоторговельної політики держави дедалі більше залежить від її здатності адаптуватися до глобальних викликів, забезпечувати диверсифікацію ринків збуту та формувати стійкі механізми міжнародного економічного співробітництва.

1.2. Організаційно-правові засади зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном

Ефективність зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджанською Республікою формується на основі складної та багаторівневої системи організаційно-правового регулювання, що охоплює міжнародні договори, національне законодавство та інституційні механізми координації економічної взаємодії [7].

Організаційно-правові засади зовнішньоторговельних відносин доцільно розглядати як сукупність міжнародно-правових норм та інституційних інструментів, що визначають порядок регулювання, реалізації та контролю зовнішньоекономічної діяльності між державами. Вони забезпечують правову визначеність торговельних операцій, створюють передбачувані умови для бізнесу та формують основу для довгострокового економічного співробітництва.

Ієрархічну структуру нормативно-правового регулювання двосторонніх відносин представлено на схемі (рис. 1.2).

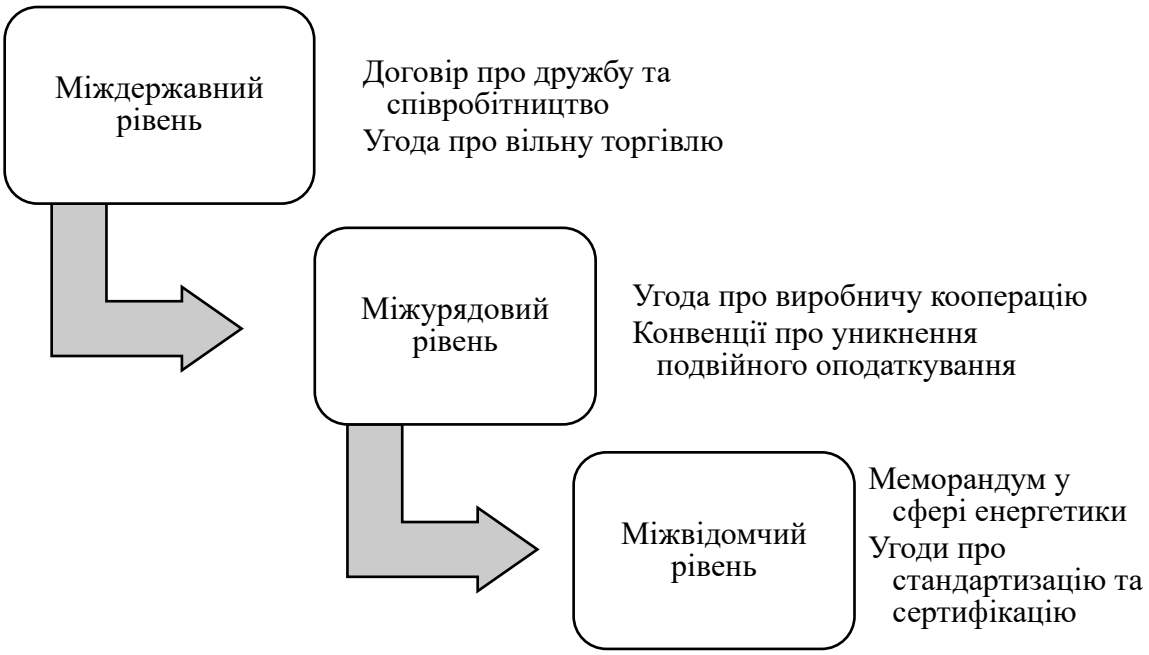

Рис. 1.2. Структура нормативно-правової бази регулювання двосторонніх відносин між країнами

Джерело: складено автором за матеріалами [7]

Фундаментом двосторонніх відносин між Україною та Азербайджаном виступає Договір про дружбу, співробітництво і партнерство, який закріплює принципи суверенної рівності, взаємної вигоди та невтручання у внутрішні справи. Саме на його основі сформовано подальшу систему галузевих угод, що регулюють ключові напрями економічної взаємодії [1.

Особливістю правового поля між державами є поєднання двосторонніх угод із нормами багатостороннього регулювання, що функціонують у межах міжнародних організацій. На початкових етапах значну роль відігравали механізми співробітництва в рамках Співдружності Незалежних Держав (СНГ), однак у сучасних умовах спостерігається поступовий перехід до більш гнучкої та лібералізованої моделі торговельних відносин, заснованої на принципах відкритості та економічної взаємовигоди [15].

Важливу роль у формуванні правил міжнародної торгівлі відіграє система багатостороннього регулювання в межах СОТ. Хоча рівень інституційної інтеграції України та Азербайджану до механізмів СОТ є різним, саме ці правила визначають базові стандарти торговельної політики, сприяють уніфікації процедур та забезпечують передбачуваність зовнішньоекономічної діяльності [6; 24].

Ключові міжнародно-правові акти, що визначають економічну взаємодію між Україною та Азербайджаном, систематизовано у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Ключові нормативні акти економічного спрямування між Україною та Азербайджаном

Назва документу	Основний зміст та мета	Значення для торгівлі
Угода про вільну торгівлю	Скасування митних зборів та кількісних обмежень у взаємній торгівлі.	Зниження ціни товарів та стимулювання зростання товарообігу.
Конвенція про уникнення подвійного оподаткування	Визначення правил оподаткування доходів і майна суб'єктів обох країн.	Попередження податкової дискримінації та стимулювання інвестицій.
Угода про заохочення та захист інвестицій	Створення правових гарантій для іноземних капіталовкладень.	Зменшення неторгових ризиків для бізнесу.
Угода про співробітництво у сфері стандартизації	Визнання результатів сертифікації та випробувань продукції.	Технічне спрощення процедур перетину кордону товарами.

Джерело: складено автором за матеріалами [1; 2; 3; 4; 7]

Ключовим елементом сучасної моделі зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном є функціонування режиму вільної торгівлі,

який визначає базові умови взаємного доступу товарів на ринки обох держав. Його запровадження стало важливим кроком у напрямі лібералізації торговельно-економічного співробітництва та посилення інтеграції у світову економічну систему. Режим вільної торгівлі ґрунтується на принципі взаємного скасування або суттєвого зниження імпортних мит і кількісних обмежень щодо більшості товарних позицій. Це забезпечує формування більш конкурентного середовища, зниження кінцевої вартості продукції та розширення ринків збуту для національних виробників [3; 32. Основні інструменти лібералізації та їх вплив на торговельний режим представлено на схемі (рис. 1.3).

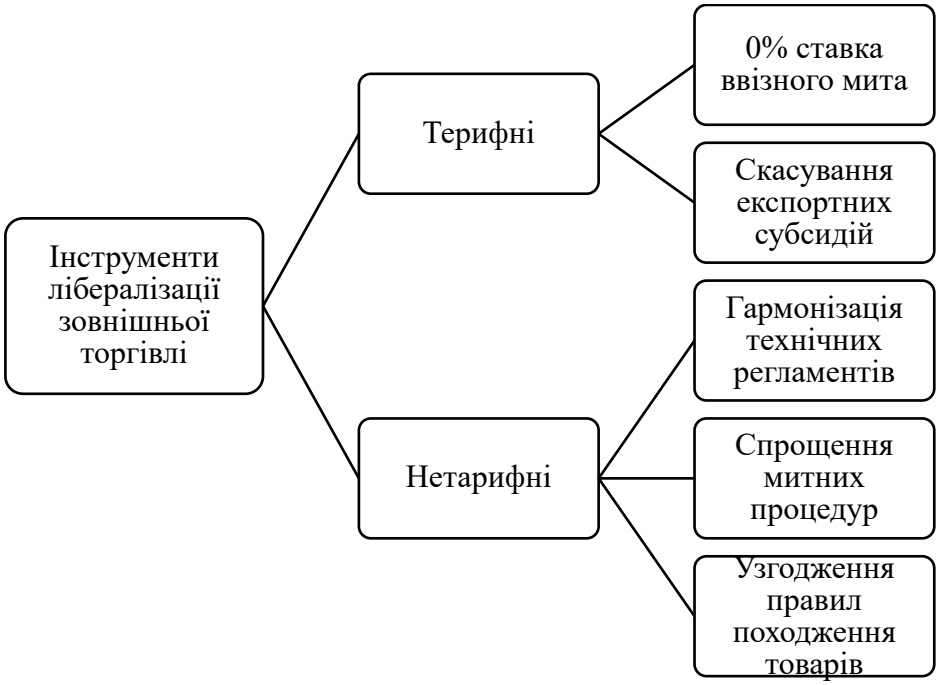

Рис. 1.3. Інструменти лібералізації та їх вплив на зовнішньоторговельні відносини між країнами

Джерело: складено автором за матеріалами [24]

Суттєвим елементом функціонування зони вільної торгівлі є дотримання правил визначення країни походження товарів. Це дозволяє запобігати випадкам транзитного реекспорту з третіх країн та гарантує, що преференційний режим застосовується виключно до продукції, виробленої на території України або Азербайджану.

Порівняльні умови здійснення торгівлі за стандартного режиму та в межах зони вільної торгівлі наведено у таблиці 1.8.

Таблиця 1.8

Переваги режиму вільної торгівлі для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності

Показник	Умови без угоди	Режим вільної торгівлі
Митне оподаткування	Застосування повних тарифних ставок	Скасування ввізних мит на більшість товарів
Кількісні обмеження	Можливі квоти та ліцензування	Значне обмеження або відсутність квот
Цінова конкурентоспроможність	Вища кінцева ціна продукції	Зниження вартості товарів на ринку
Адміністративні процедури	Повний митний та сертифікаційний контроль	Спрощені процедури оформлення

Джерело: складено автором за матеріалами [24]

Поряд із безпосередньою лібералізацією торгівлі важливе значення має й наявність механізмів захисного регулювання. Сторони залишають за собою право застосовувати антидемпінгові, спеціальні та компенсаційні заходи у випадках, коли імпорт може завдати шкоди національним виробникам. Таким чином забезпечується баланс між відкритістю ринків та захистом внутрішньої економіки [26].

Ефективне функціонування зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном забезпечується не лише договірно-правовою базою, а й розгалуженою системою інституційної підтримки, яка охоплює державні органи, дипломатичні представництва та бізнес-структури. Інституційна складова зовнішньоекономічного співробітництва виконує ключову роль у практичній реалізації укладених угод, оскільки саме вона забезпечує координацію торговельної політики, інформаційний обмін між суб'єктами ринку та сприяє усуненню адміністративних бар'єрів.

Особливу роль у системі двосторонньої взаємодії відіграє Спільна міжурядова українсько-азербайджанська комісія з питань економічного співробітництва. Вона є центральним координаційним органом, що визначає

стратегічні напрями співпраці, узгоджує пріоритетні проєкти та вирішує проблемні питання у сфері торгівлі, інвестицій та енергетики [19; 22].

Важливим елементом інституційного середовища виступають регіональні організації, які доповнюють двосторонній формат співпраці та сприяють розширенню економічної взаємодії. Особливе місце серед них займає Організація за демократію та економічний розвиток ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова), яка виступає платформою для координації зусиль у сфері торгівлі, транспорту та енергетики [50]. Діяльність ГУАМ спрямована на розвиток транспортних коридорів, зокрема міжнародного маршруту ТРАСЕКА, спрощення митних процедур, впровадження цифрових технологій у логістиці та розширення інвестиційного співробітництва між країнами-учасницями (рис. 1.4). Участь у цьому форматі дозволяє Україні та Азербайджану не лише поглиблювати двосторонні економічні зв’язки, але й підвищувати їхню інтегрованість у ширші регіональні торговельні ланцюги.

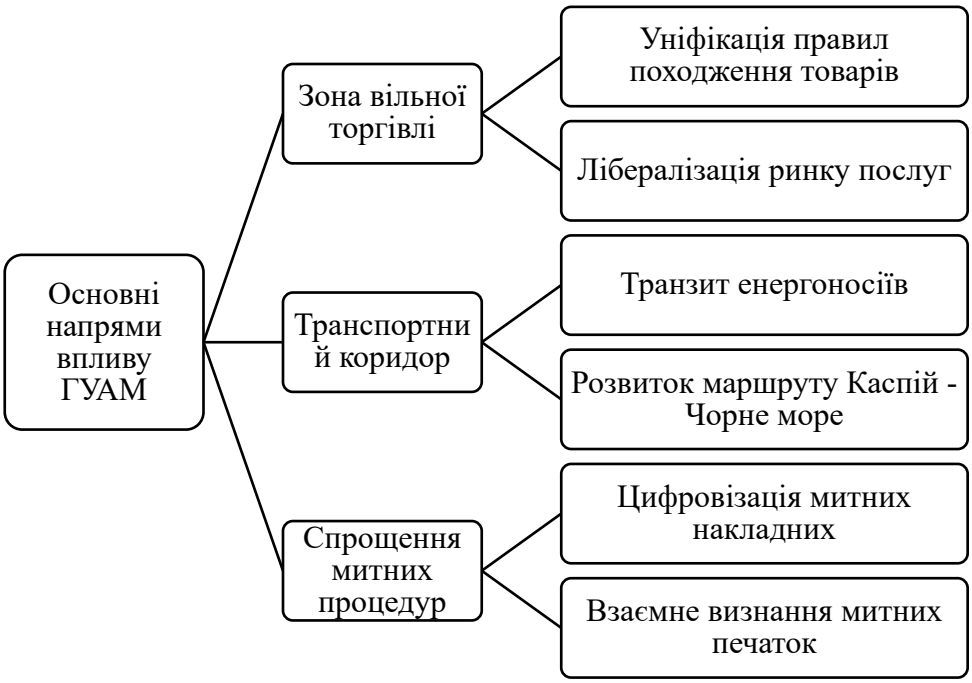

Рис. 1.4. Структура та основні напрями впливу ГУАМ на зовнішню торгівлю

Джерело: складено автором за матеріалами [33; 50]

Таким чином, ГУАМ виконує функцію багатостороннього інституційного механізму, який підсилює ефективність двостороннього економічного партнерства та сприяє формуванню конкурентоспроможної транспортно-логістичної системи в регіоні.

Для глибшого розуміння механізму підтримки експортерів та імпортерів слід проаналізувати функції основних суб’єктів інституційної структури, наведених у таблиці (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Функціональні обов'язки інституцій з підтримки двосторонньої торгівлі

Суб'єкт інституційної структури	Основні функції та інструменти впливу	Значення для суб’єктів ЗЕД
Міжурядова комісія	Узгодження стратегічних напрямів, розв'язання спірних питань на державному рівні.	Створення сприятливого політичного клімату для торгівлі.
Посольства та торгові представництва	Інформаційна підтримка, лобіювання інтересів національних виробників.	Зменшення інформаційної асиметрії щодо особливостей іноземного ринку.
Торгові доми	Організація виставкових заходів, допомога у пошуку контрагентів та дистрибуції.	Пряме сприяння збуту продукції та встановленню контактів.
Торгово-промислові палати	Проведення бізнес-форумів, сертифікація походження товарів, експертиза.	Правова та методична підтримка зовнішньоторговельних операцій.

Джерело: складено автором за матеріалами [7; 9; 19]

Особливістю інституційної структури відносин між Україною та Азербайджаном є активне використання формату Торгових домів, які виступають практичними майданчиками для просування товарів. Це дозволяє малим та середнім підприємствам мінімізувати витрати на вхід на ринок. У поєднанні з роботою Міжурядової комісії, така структура забезпечує багаторівневий захист інтересів бізнесу та стабільність торговельних потоків.

Особливості зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном значною мірою визначаються структурою взаємної торгівлі та концентрацією співпраці у стратегічно важливих секторах економіки. До

ключових напрямів належать паливно-енергетичний комплекс, агропромисловий сектор та транспортно-логістична сфера.

Енергетичний вимір співробітництва займає провідне місце у двосторонніх відносинах, що зумовлено роллю Азербайджану як значного експортера нафти та нафтопродуктів у Каспійському регіоні. Співпраця у цій сфері реалізується через міжурядові домовленості, довгострокові контракти та інвестиційні проєкти, спрямовані на диверсифікацію джерел енергопостачання та підвищення енергетичної безпеки [49].

Аграрний сектор характеризується взаємодоповнюваністю економік обох країн. Україна виступає важливим постачальником зернових культур та продукції харчової промисловості, тоді як Азербайджан імпортує продовольчі товари, забезпечуючи стабільність внутрішнього ринку. Регулювання торгівлі в цій сфері здійснюється через систему фітосанітарного та ветеринарного контролю, а також взаємне визнання сертифікатів відповідності [49].

Транспортно-логістичний напрям відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності торговельних потоків між державами. Його розвиток пов’язаний із функціонуванням міжнародних транспортних коридорів, узгодженням тарифної політики та цифровізацією митних процедур. Особливе значення мають мультимодальні маршрути, які забезпечують зв’язок між Європою та Каспійським регіоном [50].

Аналіз організаційно-правових засад зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном свідчить про формування багаторівневої та інституційно збалансованої системи регулювання, що поєднує міжнародно-правові договори, механізми регіонального співробітництва та національні інститути підтримки зовнішньоекономічної діяльності. Наявність режиму вільної торгівлі, розвиненої договірної бази та дієвих координаційних структур створює сприятливі умови для розвитку товарообігу та інвестиційного співробітництва між державами. Водночас сучасні виклики глобальної економіки, зокрема геополітична нестабільність, логістичні обмеження та зміни у міжнародних торговельних потоках, зумовлюють

необхідність подальшого вдосконалення інституційних механізмів регулювання.

Перспективними напрямами розвитку організаційно-правового забезпечення зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном є цифровізація митних і сертифікаційних процедур, гармонізація технічних стандартів із міжнародними нормами, а також розширення транспортно-логістичної інфраструктури в межах регіональних ініціатив. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності зовнішньоторговельного співробітництва та зміцненню економічного партнерства між Україною та Азербайджаном.

Висновки до першого розділу

За результатами дослідження теоретичних засад розвитку зовнішньоторговельних відносин між країнами світу було зроблено такі висновки:

1. У результаті дослідження концептуальних засад розвитку зовнішньоторговельних відносин у сучасній світовій економіці встановлено, що міжнародна торгівля є однією з ключових форм міжнародних економічних відносин та важливим чинником інтеграції країн у світове господарство. Узагальнення класичних і сучасних теорій міжнародної торгівлі дало змогу визначити основні закономірності формування зовнішньоторговельних відносин, які ґрунтуються на міжнародному поділі праці, спеціалізації та реалізації конкурентних переваг держав. Доведено, що сучасний розвиток зовнішньої торгівлі відбувається під впливом економічних, технологічних, політичних, інституційних, геополітичних і логістичних факторів, а ключовими тенденціями є цифровізація торговельних процесів, розвиток глобальних ланцюгів створення вартості та посилення ролі інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності країн на міжнародних ринках.

2. У процесі визначення організаційно-правових засад зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном встановлено, що двостороннє економічне співробітництво базується на комплексній системі міжнародних договорів, режимі вільної торгівлі та діяльності інституційних механізмів координації зовнішньоекономічної взаємодії. З'ясовано, що ключове значення для розвитку торговельних відносин мають угоди про вільну торгівлю, захист інвестицій, уникнення подвійного оподаткування та співробітництво у сфері стандартизації. Визначено, що важливу роль у забезпеченні ефективності зовнішньоторговельних зв'язків відіграють міжурядові комісії, торгові представництва, торгово-промислові палати та регіональні організації, зокрема ГУАМ. Обґрунтовано, що подальший розвиток зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном потребує вдосконалення інституційного регулювання, цифровізації митних процедур, розвитку транспортно-логістичної інфраструктури та поглиблення економічної інтеграції у регіональному просторі.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА АЗЕРБАЙДЖАНОМ

2.1. Динаміка та товарна структура експортно-імпортних операцій між Україною та Азербайджаном

Зовнішньоторговельні відносини між Україною та Азербайджанською Республікою упродовж 2015-2024 рр. характеризувалися високим рівнем економічної взаємодоповнюваності та поступовим формуванням стійкої моделі двосторонньої спеціалізації. Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі між Україною та Азербайджаном за 2015-2024 рр. (рис. 2.1) свідчить про нерівномірний характер розвитку відносин, що був обумовлений впливом геополітичних факторів, зміною світової кон'юнктури енергетичних ринків та трансформацією логістичних маршрутів після 2022 р.

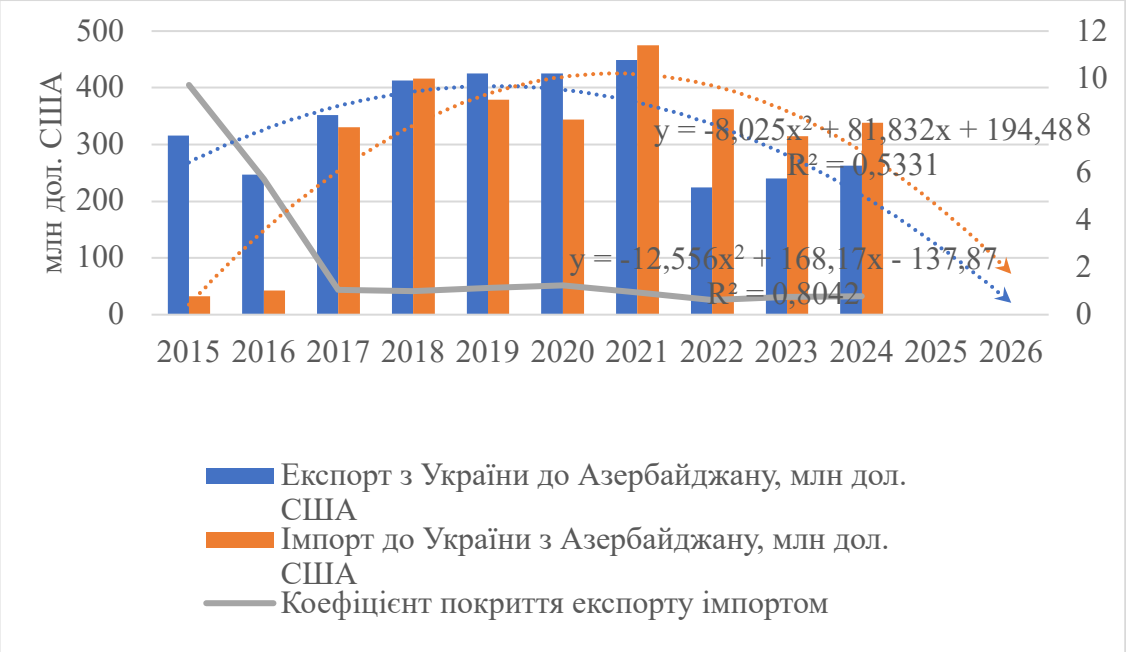

Рис. 2.1. Динаміка товарообігу між Україною та Азербайджаном у 2015-2024 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами [6]

Дослідження динаміки товарообігу дозволяє виокремити три основні етапи розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном.

Перший етап охоплює 2015-2017 рр. і характеризується поступовим відновленням торговельної активності після кризових явищ 2014-2015 рр. У цей період спостерігалося стрімке нарощування імпорту азербайджанських енергоносіїв до України: обсяги імпорту зросли більш ніж у десять разів – з 32,5 млн дол. США у 2015 р. до 330,8 млн дол. США у 2017 р. Водночас коефіцієнт покриття експорту імпортом скоротився з 9,72 до 1,06, що свідчить про поступове вирівнювання торговельного балансу та посилення енергетичної залежності України.

Другий етап – період стабілізації та максимальної інтенсивності двосторонньої торгівлі у 2018-2021 рр. Саме в цей період загальний товарообіг стабільно перевищував 770-900 млн дол. США, а у 2021 р. досяг максимального значення – 923,9 млн дол. США. Зростання імпорту азербайджанської нафти та нафтопродуктів відбувалося паралельно зі збільшенням українського експорту продовольчої продукції, що свідчить про формування стійкої моделі міжгалузевої спеціалізації.

Третій етап – кризовий період 2022-2024 рр., пов’язаний із повномасштабною війною та руйнуванням традиційних логістичних маршрутів у Чорноморському регіоні. У 2022 р. експорт України до Азербайджану скоротився майже вдвічі порівняно з 2021 р., що пояснюється блокуванням морських портів, зростанням транспортних витрат та порушенням експортної логістики. Водночас імпорт азербайджанських енергоносіїв залишався відносно стабільним через критичну потребу української економіки у паливних ресурсах. Наслідком цього стало формування стійкого від’ємного сальдо торговельного балансу України.

Важливим елементом оцінки ефективності зовнішньоторговельних відносин є аналіз товарної структури експорту та імпорту, оскільки саме вона відображає рівень міжнародної спеціалізації країн, ступінь диверсифікації

торговельних потоків та характер економічної взаємозалежності партнерів. Упродовж 2015–2024 рр. структура двосторонньої торгівлі між Україною та Азербайджаном зазнала суттєвих трансформацій, що були обумовлені змінами глобальної економічної кон'юнктури, воєнними ризиками та перебудовою логістичних маршрутів.

Основні структурні зміни зовнішньої торгівлі між країнами наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Товарна структура зовнішньої торгівлі між Україною та Азербайджаном у 2015–2024 рр., %

Товарна група	2015	2018	2021	2024	Середнє за період
Експорт України до Азербайджану					
Живі тварини та продукція тваринного походження	22,4	28,1	31,5	34,2	29,1
Готові харчові продукти	25,2	24,5	26,8	25,4	25,5
Чорні метали та вироби з них	21,1	18,3	16,5	14,2	17,5
Машинобудування	15,2	12,4	10,2	9,1	11,7
Інші товари	16,1	16,7	15,0	17,1	15,9
Імпорт з Азербайджану до України					
Мінеральні продукти (нафта та нафтопродукти)	65,4	82,1	85,2	87,4	80,0
Хімічна продукція	12,1	8,4	7,2	6,5	8,6
Полімерні матеріали та пластмаси	8,5	5,2	4,1	3,8	5,4
Інші товари	14,0	4,3	3,5	2,3	6,0

Джерело: складено автором за матеріалами [6]

Аналіз даних таблиці 2.1 свідчить про поступове посилення аграрної спеціалізації українського експорту до Азербайджану. Якщо у 2015 р. сукупна частка продовольчих товарів та продукції агропромислового комплексу становила близько 47,6%, то у 2024 р. цей показник перевищив 59%. Найбільш динамічно зростала частка продукції тваринного походження – з 22,4% до 34,2%, що пояснюється стабільним попитом на українську м'ясо-молочну продукцію на азербайджанському ринку.

Водночас частка готових харчових продуктів залишалася стабільно високою протягом усього досліджуваного періоду. Це свідчить про наявність

сформованих каналів збуту української харчової продукції та високий рівень адаптації виробників до вимог азербайджанського ринку. Поряд із посиленням аграрної орієнтації спостерігається скорочення частки промислової продукції у структурі українського експорту. Частка машинобудування за 2015–2024 рр. знизилася з 15,2% до 9,1%, а чорних металів та виробів з них – з 21,1% до 14,2%. Така тенденція свідчить про поступове витіснення продукції з високою доданою вартістю сировинними та продовольчими товарами. Причиною такої трансформації стала сукупність структурних змін в українській економіці. Після 2014 р. промисловий сектор України зазнав суттєвих втрат через скорочення виробничих потужностей, руйнування частини металургійної та машинобудівної інфраструктури, а також втрату традиційних ринків збуту. Натомість агропромисловий комплекс продемонстрував вищий рівень адаптивності до кризових умов, зберігши експортний потенціал навіть в умовах воєнної нестабільності. Це зумовило переорієнтацію українського експорту на продукцію аграрного сектору та харчової промисловості.

Скорочення машинобудівного експорту з України до Азербайджану пояснюється кількома чинниками. По-перше, воєнні дії суттєво знизили виробничі можливості українських підприємств. По-друге, ускладнення логістики та зростання транспортних витрат негативно вплинули на конкурентоспроможність великогабаритної промислової продукції. По-третє, азербайджанський ринок дедалі більше орієнтується на імпорт техніки з Туреччини, Китаю та країн ЄС.

Структура імпорту з Азербайджану характеризується значно вищим рівнем концентрації. Упродовж усього досліджуваного періоду домінуюче місце займали мінеральні продукти, передусім сира нафта та нафтопродукти. Їхня частка зросла з 65,4% у 2015 р. до 87,4% у 2024 р., що свідчить про посилення енергетичної залежності України від азербайджанського імпорту.

Для кількісної оцінки рівня концентрації імпорту було використано індекс Херфіндаля-Хіршмана (HHI), який визначається як сума квадратів часток основних товарних груп [20]:

$$HHI = \sum s_i^2 \quad (2.1)$$

Результати розрахунків показали, що у 2015 р. значення індексу становило 0,45, що відповідало середньому рівню концентрації імпорту України з Азербайджану. Однак у 2024 р. індекс зріс до 0,78, що свідчить про високу залежність імпорту від однієї товарної групи – енергоносіїв. У міжнародній практиці значення індексу Херфіндаля-Хіршмана понад 0,25 вже свідчить про високий рівень концентрації ринку. Відповідно, показник 0,78 характеризує критично концентровану структуру імпорту, за якої будь-які коливання на ринку енергоносіїв або порушення постачання можуть мати суттєвий вплив на макроекономічну стабільність держави.

Для глибшого дослідження взаємозалежності між макроекономічними показниками України та Азербайджану доцільно застосувати методи кореляційно-регресійного аналізу. Тому було проведено розрахунок коефіцієнта кореляції між ключовими макроекономічними показниками за період 2015–2024 рр. Результати розрахунків наведено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Кореляція між макроекономічними показниками та параметрами двосторонньої торгівлі у 2015–2024 рр.

Показник X	Показник Y	Коефіцієнт кореляції (r)	Характер зв’язку
ВВП Азербайджану	Експорт України до Азербайджану	+0,81	Сильний прямий
ВВП України	Імпорт з Азербайджану	+0,74	Помітний прямий
Курс UAH/USD	Загальний товарообіг	-0,65	Помірний зворотний
Курс UAH/USD	Імпорт енергоносіїв	-0,68	Помірний зворотний
Курс AZN/USD	Експорт України	-0,42	Слабкий зворотний

Джерело: складено автором за матеріалами [51]

Проведений аналіз свідчить про наявність тісного взаємозв’язку між економічним станом Азербайджану та динамікою українського експорту.

Значення коефіцієнта кореляції на рівні 0,81 підтверджує, що зростання ВВП Азербайджану супроводжується збільшенням попиту на українську продукцію, насамперед товари агропромислового комплексу та харчової промисловості. Це пояснюється тим, що підвищення доходів населення та економічної активності в Азербайджані стимулює внутрішнє споживання продовольчих товарів. Значення коефіцієнта кореляції між ВВП України та імпортом з Азербайджану становить 0,74, що свідчить про помітний прямий зв'язок. Це означає, що зростання економічної активності в Україні супроводжується збільшенням попиту на нафту та нафтопродукти, необхідні для функціонування промисловості, транспорту та енергетики. Водночас проведений аналіз підтверджує суттєвий вплив валютного фактору на динаміку двосторонньої торгівлі. Зворотна кореляція між курсом гривні та загальним товарообігом ($r=-0,65$) свідчить, що девальвація національної валюти негативно впливає на масштаби зовнішньої торгівлі. Особливо чутливим до валютних коливань є імпорт енергоносіїв, для якого коефіцієнт кореляції становить -0,68.

Важливим результатом кореляційного аналізу є також підтвердження високого рівня взаємозалежності економік обох країн. Україна залежить від стабільності постачання енергоносіїв з Азербайджану, тоді як Азербайджан значною мірою залежить від українського продовольчого експорту. Така модель формує систему взаємодоповнюваної економічної кооперації, у межах якої енергетична безпека однієї країни корелює з продовольчою безпекою іншої.

Окрім торгівлі товарами, важливим складником зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном є торгівля послугами. Її динаміка відображає не лише рівень економічної взаємодії між країнами, а й ступінь розвитку транспортної, фінансової, інформаційної та ділової інфраструктури. Упродовж 2015–2024 рр. Україна зберігала позитивне сальдо у торгівлі послугами з Азербайджаном, що свідчить про наявність конкурентних переваг у сфері транспортних, телекомунікаційних, ділових та IT-послуг.

Таблиця 2.4

Динаміка торгівлі послугами між Україною та Азербайджаном у 2015–2024 рр., млн дол. США

Рік	Експорт послуг з України	Імпорт послуг до України	Сальдо послуг	Основний вид послуг
2015	68,4	12,2	+56,2	транспортні
2018	85,1	18,4	+66,7	транспортні та туристичні
2021	92,3	24,5	+67,8	ІТ, ділові, транспортні
2024	54,6	15,1	+39,5	телекомунікаційні, ділові

Джерело: складено автором за матеріалами [41]

Дані таблиці 2.4 свідчать, що найвищий рівень експорту послуг з України до Азербайджану був зафіксований у 2021 р., коли його обсяг становив 92,3 млн дол. США. У цей період активну роль відігравали транспортні, туристичні, ділові та інформаційні послуги. Однак після 2022 р. обсяг експорту послуг скоротився до 54,6 млн дол. США, що було зумовлено обмеженням авіасполучення, порушенням традиційних транспортних маршрутів та зменшенням ділової мобільності.

Попри скорочення загальних обсягів, Україна зберегла позитивне сальдо у торгівлі послугами. Це свідчить про те, що сектор послуг залишається важливим компенсаторним елементом у двосторонній торгівлі, особливо на тлі погіршення товарного сальдо після 2022 р. Перспективними напрямами подальшого розвитку є ІТ-послуги, телекомунікаційні рішення, консалтинг, логістичний супровід та інжинірингові послуги.

Водночас ключовим чинником, який визначає сучасний стан зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном, є трансформація логістичних маршрутів. До 2022 р. значна частина товарних потоків здійснювалася через порти Чорного моря, що забезпечувало відносно низьку вартість перевезень та короткі строки доставки. Після початку повномасштабної війни традиційні маршрути були частково замінені комбінованими транспортними схемами через Дунай, Румунію, Болгарію,

Туреччину та країни Кавказького регіону. Фактично після 2022 р. логістичний фактор перетворився на один із ключових елементів конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі (табл. 2.5). Якщо до початку повномасштабної війни основною перевагою українського експорту була відносно низька собівартість продукції, то в сучасних умовах визначальним чинником стала здатність забезпечити фізичну доставку товарів через альтернативні транспортні коридори. Це призвело до зростання ролі мультимодальних перевезень та регіональних логістичних хабів.

Таблиця 2.5

Зміна логістичних умов торгівлі між Україною та Азербайджаном

Показник	До 2022 р.	2024 р.
Середня вартість фрахту, дол. США за 1 т	25–30	65–85
Середній час доставки, днів	5–7	14–21
Частка логістики у кінцевій ціні товару	12%	28%
Основний маршрут	Чорноморські порти	Дунай, Констанца, Туреччина, Кавказ

Джерело: складено автором за матеріалами [41]

Як свідчать дані таблиці 2.5, погіршення логістичних умов стало одним із головних факторів зниження конкурентоспроможності українського експорту після 2022 р. Зростання вартості фрахту на 150–200% призвело до збільшення кінцевої ціни продукції, особливо для товарів із низькою маржинальністю, зокрема зернових культур, металопродукції та окремих видів харчових товарів.

Подовження строків доставки також негативно вплинуло на оборотність капіталу підприємств та підвищило ризики для експорту швидкопсувної продукції. Це особливо важливо для агропромислового сектору, який залишається основою українського експорту до Азербайджану. Водночас використання альтернативних маршрутів дозволило зберегти торговельні зв’язки навіть за умов значних безпекових обмежень. У цих умовах зростає значення транспортних коридорів ГУАМ, ТРАСЕКА та Транскаспійського

міжнародного транспортного маршруту. Для України такі маршрути мають стратегічне значення, оскільки забезпечують можливість виходу на ринки Кавказу та Центральної Азії в обхід території Росії. Для Азербайджану вони посилюють роль країни як регіонального логістичного хабу між Європою та Азією.

Отже, проведений аналіз динаміки та структури зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном у 2015–2024 рр. свідчить про формування стійкої, але структурно асиметричної моделі економічної взаємодії, яка характеризується високою взаємозалежністю сторін та значною чутливістю до зовнішніх ризиків. Дослідження динаміки товарообігу дозволило виокремити етапи відновлення, стабільного зростання та кризової трансформації після 2022 р., пов’язаної з порушенням логістичних маршрутів і скороченням українського експорту. У структурі експорту України посилилася аграрно-продовольча спеціалізація, тоді як імпорт з Азербайджану характеризується критично високою концентрацією енергоресурсів, що підтверджується зростанням індексу Херфіндаля-Хіршмана до 0,78. Результати кореляційно-регресійного аналізу підтвердили тісний зв’язок між макроекономічною динамікою обох країн та обсягами двосторонньої торгівлі, а також високу залежність енергетичного імпорту від валютних коливань. Водночас, попри негативний вплив геополітичних і логістичних факторів, співробітництво між Україною та Азербайджаном зберігає значний потенціал розвитку, що зумовлює необхідність диверсифікації товарної структури, розвитку транспортно-логістичної інфраструктури та стимулювання експорту продукції з високою доданою вартістю.

2.2. Галузеві особливості торговельно-економічного співробітництва в енергетичній та агропромисловій сфері

Галузева структура зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном характеризується високим рівнем спеціалізації та

взаємодоповнюваності економік. У сучасних умовах ключовими сферами двостороннього торговельно-економічного співробітництва виступають енергетичний сектор та агропромисловий комплекс, які формують основу товарообігу між державами.

Формування такої моделі співпраці зумовлене особливостями економічної структури обох країн. Азербайджан є одним із провідних експортерів нафти та нафтопродуктів у Каспійському регіоні, тоді як Україна володіє значним аграрним потенціалом та виступає важливим постачальником продовольства на ринки країн Кавказу та Центральної Азії. У результаті між державами сформувалася модель стратегічної взаємозалежності, в межах якої енергетична безпека України частково пов’язана зі стабільністю поставок азербайджанських енергоносіїв, а продовольча безпека Азербайджану – із постачанням української агропромислової продукції.

Водночас сучасний етап розвитку двостороннього співробітництва характеризується не лише поглибленням товарної спеціалізації, а й трансформацією логістичних механізмів, зміною структури торговельних потоків та зростанням ролі регіональних транспортних коридорів. Особливо суттєво на характер співпраці вплинули геополітичні виклики 2022–2025 рр., які спричинили переорієнтацію логістичних маршрутів, зростання транспортних витрат та необхідність адаптації зовнішньоторговельної політики до нових безпекових умов.

У таких умовах дослідження галузевих особливостей співробітництва дозволяє оцінити рівень взаємозалежності економік України та Азербайджану, визначити найбільш стійкі напрями торговельної взаємодії та виявити перспективи подальшої диверсифікації двосторонніх економічних зв’язків.

Енергетична сфера традиційно виступає ключовим елементом економічної та стратегічної взаємодії між Україною та Азербайджанською Республікою. Протягом 2015–2024 рр. Азербайджан стабільно залишався одним із провідних постачальників нафти та нафтопродуктів на український ринок, що суттєво посилило його роль у забезпеченні енергетичної безпеки

України. В умовах скорочення імпорту російських енергоносіїв значення азербайджанського напряму поступово зростало, а після 2022 року співробітництво в енергетичній сфері набуло стратегічного характеру.

Важливу роль у формуванні двосторонньої енергетичної взаємодії відіграє азербайджанська державна компанія SOCAR, яка представлена в Україні не лише як постачальник нафтопродуктів, а й як активний учасник внутрішнього ринку паливної інфраструктури. Діяльність компанії охоплює гуртові поставки пального, розвиток мережі автозаправних станцій, логістичні операції та участь у модернізації нафтобаз. Це свідчить про поступовий перехід від звичайної торговельної моделі до формування елементів довгострокового енергетичного партнерства.

Для оцінки масштабів енергетичного співробітництва доцільно проаналізувати динаміку поставок нафти та нафтопродуктів з Азербайджану до України протягом останніх десяти років (рис. 2.2).

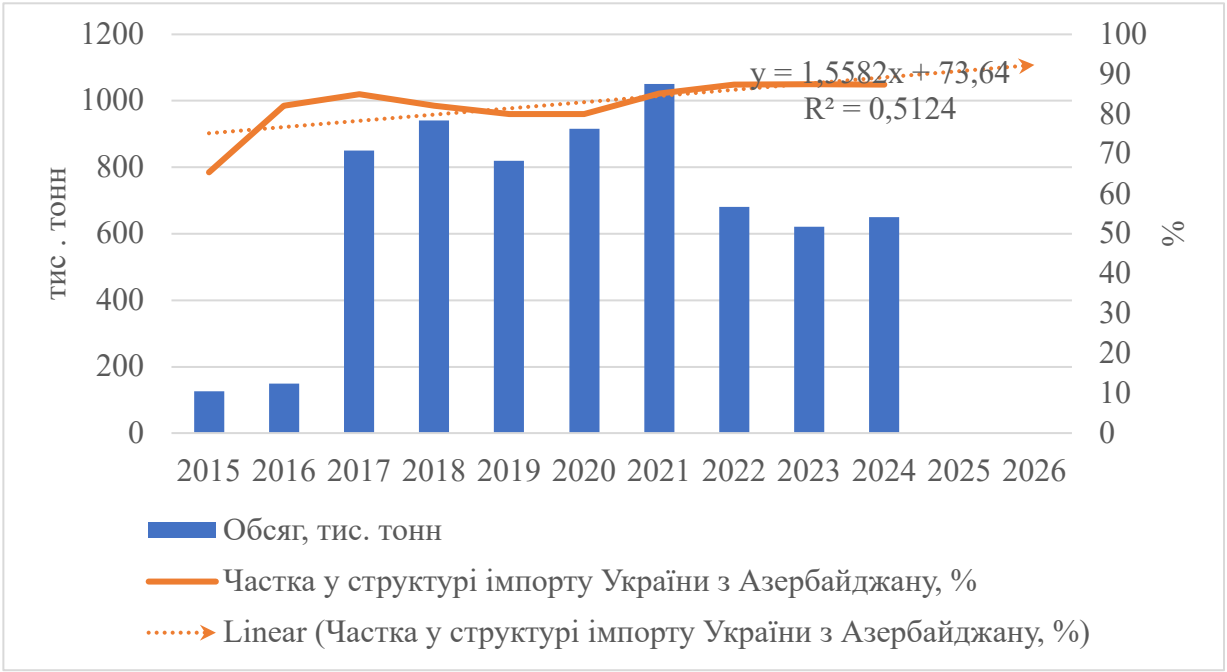

Рис. 2.2. Динаміка поставок нафти та нафтопродуктів з Азербайджану до України у 2015–2024 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами [51]

Таким чином, після 2016 року спостерігалося стрімке зростання обсягів поставок азербайджанських енергоносіїв в Україну. Уже у 2017 році імпорт нафти та нафтопродуктів зріс більш ніж у п’ять разів порівняно з 2016 роком, а у 2021 році досяг максимального значення – понад 1 млн тонн. Це дозволило Азербайджану закріпитися серед ключових енергетичних партнерів України.

Протягом останніх років частка мінеральних продуктів у загальному імпорті з Азербайджану стабільно перевищувала 80%, а у 2022–2024 рр. сягнула майже 87%. Така концентрація свідчить про високий рівень енергетичної залежності України від поставок азербайджанських енергоносіїв. З одного боку, це забезпечує стабільність паливного ринку, однак з іншого – підвищує чутливість двосторонньої торгівлі до змін світових цін на нафту та логістичних ризиків. Аналіз динаміки вартісних показників свідчить, що навіть після скорочення фізичних обсягів поставок у 2022–2024 рр. загальна вартість імпорту залишалася високою. Це пояснюється суттєвим зростанням світових цін на нафту марки Brent та Azeri Light після початку глобальної енергетичної кризи. Таким чином, у структурі двосторонньої торгівлі сформувався ефект «імпортованої енергетичної інфляції», коли збільшення цін на енергоносії автоматично погіршувало торговельне сальдо України.

Крім того, після 2022 року суттєво трансформувалися маршрути поставок. Якщо раніше основна частина енергоносіїв транспортувалася через чорноморські порти України, то в сучасних умовах дедалі більшого значення набули комбіновані маршрути через територію Румунії, Болгарії та Туреччини. Це призвело до збільшення транспортних витрат, подовження термінів доставки та зростання собівартості імпортованого пального.

У результаті енергетичне співробітництво між Україною та Азербайджаном поступово трансформувалося з переважно торговельної взаємодії у стратегічний напрям економічного партнерства, який безпосередньо впливає на рівень енергетичної стійкості та економічної безпеки обох держав.

Для глибшого аналізу ефективності енергетичного співробітництва між Україною та Азербайджаном доцільно оцінити рівень залежності імпорту енергоносіїв від макроекономічних показників та кон'юнктури світового ринку. З цією метою було проведено кореляційний аналіз між динамікою ВВП України, курсом гривні та обсягами імпорту азербайджанських енергоносіїв.

Для систематизації ключових факторів впливу на енергетичне співробітництво між державами доцільно використати SWOT-аналіз (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

SWOT-матриця енергетичного співробітництва між Україною та Азербайджаном

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
Наявність стабільних поставок азербайджанської нафти	Висока концентрація імпорту на енергоносіях
Діяльність SOCAR на українському ринку	Залежність від зовнішньої логістики
Географічна взаємодоповнюваність економік	Висока чутливість до коливань світових цін
Розвиток співпраці в межах ГУАМ і ТРАСЕКА	Недостатня диверсифікація джерел постачання
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
Розвиток Транскаспійського транспортного маршруту	Геополітична нестабільність у Чорноморському регіоні
Співпраця у сфері LNG та «зеленої» енергетики	Порушення логістичних маршрутів
Розширення інвестицій у паливну інфраструктуру	Волатильність світових цін на нафту
Інтеграція у нові енергетичні коридори ЄС	Посилення конкуренції на енергетичних ринках

Джерело: складено автором за матеріалами.

Проведений SWOT-аналіз свідчить, що енергетичне співробітництво між Україною та Азербайджаном має високий рівень стратегічної значущості для обох держав. Основною перевагою є взаємодоповнюваність економік та стабільний характер поставок енергоносіїв. Водночас критичною проблемою залишається надмірна концентрація імпорту на одній товарній групі, що підвищує ризики для енергетичної безпеки України.

Перспективи подальшого розвитку співробітництва пов’язані насамперед із диверсифікацією транспортних маршрутів, модернізацією логістичної інфраструктури та залученням обох держав до проєктів енергетичного переходу. Особливого значення набувають ініціативи щодо розвитку Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту, а також потенційна участь України у проєктах транспортування «зеленої» енергії з Каспійського регіону до країн Європейського Союзу.

Агропромисловий комплекс є другим ключовим напрямом торговельно-економічного співробітництва між Україною та Азербайджаном. Протягом 2015–2024 рр. саме аграрна продукція формувала основу українського експорту до Азербайджанської Республіки, забезпечуючи стабільне позитивне сальдо зовнішньої торгівлі для України. В умовах трансформації глобальних продовольчих ринків та посилення ризиків продовольчої безпеки роль українського аграрного експорту для азербайджанської економіки суттєво зросла.

Формування такої моделі співробітництва пояснюється взаємодоповнюваністю економічних структур обох держав. Україна володіє значним аграрним потенціалом та конкурентними перевагами у виробництві зернових культур, олійних, продукції тваринництва та харчової промисловості. Азербайджан, своєю чергою, характеризується обмеженими можливостями внутрішнього виробництва продовольства та високою залежністю від імпорту окремих товарних груп. У результаті між країнами сформувався стійкий продовольчий вектор співпраці, який став одним із найбільш стабільних елементів двосторонніх економічних відносин.

Для оцінки масштабів агропромислового співробітництва доцільно проаналізувати динаміку експорту основних груп аграрної продукції з України до Азербайджану (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Експорт ключових груп агропромислової продукції з України до Азербайджану у 2015–2024 рр., млн дол. США

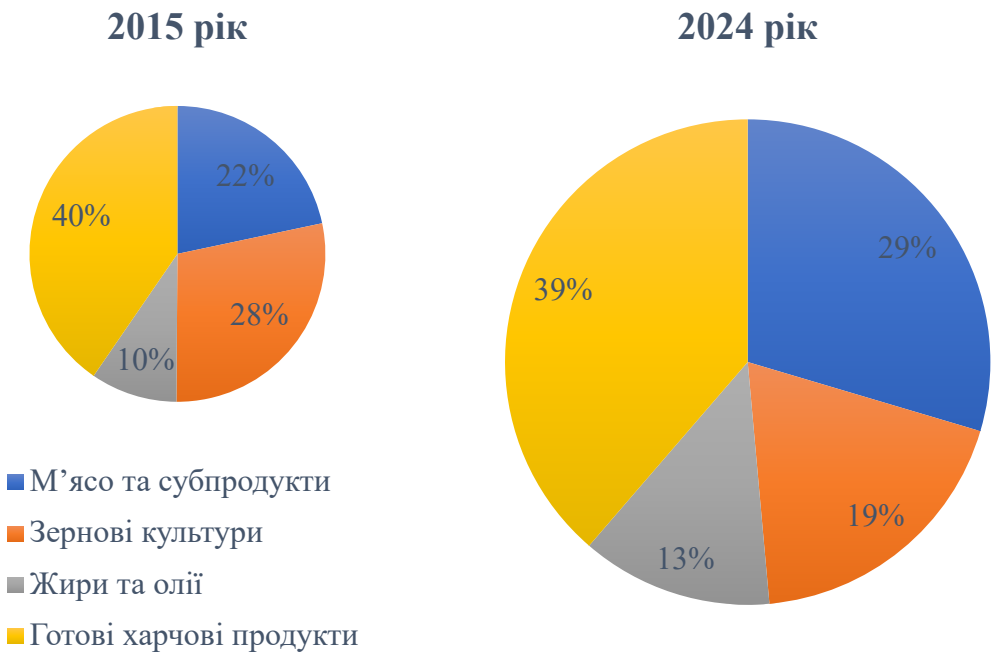

Рис. 2.3. Основні товарні групи аграного експорту з України до Азербайджану у 2015 та 2024 році

Джерело: складено автором за матеріалами [6]

Протягом досліджуваного періоду найбільш стабільне зростання демонстрували поставки м’ясної продукції, жирів та олій, а також готових харчових виробів. Особливо помітною є тенденція до збільшення частки продукції з вищою доданою вартістю, зокрема кондитерських виробів, продуктів переробки та фасованої харчової продукції. Це свідчить про поступовий перехід від сировинної моделі експорту до більш диверсифікованої структури агропромислових поставок. Водночас у сегменті зернових культур після 2021 року спостерігається суттєве скорочення обсягів експорту. Основною причиною стало порушення традиційних логістичних маршрутів через блокування частини чорноморських портів та зростання вартості транспортування. У результаті експорт зернових до Азербайджану у

2024 році скоротився майже вдвічі порівняно з піковими показниками 2021 року.

Особливістю аграрного співробітництва є високий рівень інтеграції української продукції у внутрішній продовольчий ринок Азербайджану. Україна забезпечує значну частку імпорту м’ясо-молочної продукції, зернових та кондитерських виробів, що робить її одним із ключових партнерів Азербайджану у сфері продовольчої безпеки. Важливу роль у цьому процесі відіграють торгові представництва, дистрибуційні мережі та система взаємного визнання сертифікатів відповідності.

Крім того, важливим фактором розвитку аграрної співпраці стало впровадження міжнародних стандартів якості та сертифікації продукції, зокрема стандартів Halal. Це дозволило українським виробникам розширити присутність не лише на ринку Азербайджану, а й використовувати його як платформу для виходу на ринки інших держав Каспійського регіону та Близького Сходу.

Суттєвий вплив на розвиток агропромислового та енергетичного співробітництва між Україною та Азербайджаном у 2022–2025 рр. мали безпекові та логістичні фактори. Повномасштабна війна, блокування частини чорноморських портів, руйнування транспортної інфраструктури та зростання ризиків морських перевезень призвели до необхідності кардинальної трансформації логістичних маршрутів двосторонньої торгівлі.

До 2022 року основний обсяг товарообігу здійснювався через морські перевезення в акваторії Чорного моря, що забезпечувало відносно низьку вартість транспортування та короткі терміни доставки. Однак після порушення стабільності морської логістики суб’єкти зовнішньоекономічної діяльності були змушені переорієнтуватися на мультимодальні транспортні маршрути через територію Румунії, Болгарії, Туреччини та Грузії.

Для оцінки впливу трансформації логістики на умови двосторонньої торгівлі доцільно проаналізувати основні зміни транспортних параметрів (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Трансформація логістичних маршрутів та її вплив на зовнішню торгівлю між Україною та Азербайджаном у 2022–2025 рр.

Параметр	До 2022 р.	Після 2022 р.	Наслідки для торгівлі
Основний маршрут	Морське сполучення через порти Чорного моря	Комбіновані маршрути через Румунію, Болгарію, Туреччину	Подорожчання логістики
Середній термін доставки	5–7 діб	14–21 доба	Уповільнення товарообігу
Середня вартість транспортування	25–30 дол./т	65–85 дол./т	Зростання собівартості товарів
Частка залізничних перевезень	12%	42%	Переорієнтація логістичних потоків
Частка логістики у кінцевій ціні товару	12%	28%	Зниження конкурентоспроможності

Джерело: складено автором за матеріалами [41]

Як свідчать дані таблиці 2.7, після 2022 року вартість транспортування зросла майже у три рази, а середній термін доставки товарів збільшився більш ніж удвічі. Найбільш чутливими до цих змін стали поставки зернових культур та енергоносіїв, оскільки саме ці товарні групи значною мірою залежать від стабільності морської логістики та масштабів транспортних витрат.

У таких умовах особливого значення набули альтернативні транспортні коридори, зокрема Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут (ТМТМ) та інфраструктурні можливості ГУАМ і ТРАСЕКА. Азербайджан поступово перетворюється на один із ключових транзитних вузлів між Європою, Кавказом та Центральною Азією, що створює додаткові можливості для українських експортерів у напрямі диверсифікації логістичних маршрутів.

Крім логістичних викликів, суттєвий вплив на торговельно-економічне співробітництво мали цінові коливання на світових ринках енергоносіїв та продовольства. Зростання світових цін на нафту призводило до автоматичного збільшення вартості імпорту з Азербайджану, тоді як нестабільність цін на зернові культури впливала на обсяги та рентабельність українського аграрного експорту.

Попри значні безпекові та логістичні обмеження, потенціал подальшого розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та Азербайджаном залишається високим. Сучасні тенденції розвитку світової економіки свідчать про поступовий перехід від традиційної моделі товарного обміну до формування довгострокових виробничих, інвестиційних та технологічних зв'язків. У таких умовах ключовим завданням двостороннього партнерства стає не лише підтримання існуючих обсягів торгівлі, а й створення нових механізмів економічної кооперації.

Одним із найбільш перспективних напрямів розвитку співробітництва є модернізація енергетичної взаємодії. У сучасних умовах Україна зацікавлена не лише у стабільних поставках нафти та нафтопродуктів, а й у диверсифікації джерел енергопостачання, розвитку LNG-інфраструктури та інтеграції у нові енергетичні коридори між Каспійським регіоном та Європейським Союзом. Особливого значення набувають проєкти «зеленої» енергетики, зокрема перспективи транспортування відновлюваної електроенергії та водню з Азербайджану до європейських ринків.

В агропромисловому секторі перспективним напрямом є поступовий перехід від експорту сировини до розвитку спільних переробних потужностей та виробництва продукції з високою доданою вартістю. Для України це створює можливість збільшення валютних надходжень, підвищення конкурентоспроможності продукції та зменшення залежності від експорту необробленої сировини.

Важливим напрямом також є цифровізація зовнішньоекономічної діяльності. Впровадження електронного митного оформлення, автоматизованих систем контролю та цифрових платформ для супроводу вантажів дозволить скоротити час проходження митних процедур, зменшити адміністративні витрати та підвищити прозорість торговельних операцій.

Окрему роль у перспективній моделі співробітництва може відігравати поглиблення виробничої кооперації у сфері агропереробки. Створення

спільних підприємств із виробництва харчової продукції, орієнтованої на ринки Кавказу, Центральної Азії та Близького Сходу, дозволить Україні та Азербайджану перейти від моделі двосторонньої торгівлі до формування регіональних ланцюгів створення вартості.

Отже, галузеві особливості торговельно-економічного співробітництва між Україною та Азербайджаном визначаються домінуванням енергетичного та агропромислового секторів, які формують основу двосторонньої торгівлі та забезпечують взаємодоповнюваність економік обох країн. Україна залишається залежною від імпорту азербайджанських енергоносіїв, частка яких стабільно перевищує 80% імпорту, тоді як Азербайджан є важливим ринком збуту української агропромислової продукції. Після 2022 р. розвиток співробітництва значною мірою залежить від адаптації до логістичних і безпекових викликів, що посилило роль мультимодальних транспортних маршрутів, Транскаспійського міжнародного транспортного коридору та механізмів ГУАМ. Водночас наявний потенціал поглиблення співпраці у сферах «зеленої» енергетики, переробної промисловості, цифровізації логістики та інвестиційної кооперації створює передумови для переходу від сировинної моделі торгівлі до формування спільних ланцюгів створення доданої вартості.

2.3. Пріоритетні напрями поглиблення зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном

Сучасний етап розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном характеризується необхідністю адаптації до нових геоекономічних та безпекових умов. Поглиблення глобальної конкуренції, трансформація логістичних маршрутів, енергетична нестабільність та зміни у структурі міжнародної торгівлі формують потребу у пошуку нових механізмів активізації двостороннього економічного співробітництва. У таких умовах особливого значення набуває диверсифікація торговельних потоків, розвиток

транспортно-логістичної інфраструктури, стимулювання інвестиційної взаємодії та розширення співробітництва у сферах із високою доданою вартістю.

Для визначення перспектив активізації зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном доцільно здійснити SWOT-аналіз сучасного стану двостороннього співробітництва (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Матриця SWOT-аналізу зовнішньоторговельних відносин Україна–Азербайджан

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
Взаємодоповнюваність економік	Висока товарна концентрація торгівлі
Наявність режиму вільної торгівлі	Залежність від енергоресурсів
Розвинена договірно-правова база	Скорочення частки високотехнологічного експорту
Стратегічне географічне положення країн	Висока логістична вразливість
Співпраця в межах ГУАМ і ТРАСЕКА	Обмежена диверсифікація ринків
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
Розвиток Транскаспійського маршруту	Геополітична нестабільність
Поглиблення енергетичного партнерства	Волатильність світових цін на нафту
Розвиток «зеленої» енергетики	Порушення логістичних ланцюгів
Створення спільних переробних підприємств	Посилення конкуренції на зовнішніх ринках
Цифровізація митних процедур	Валютні та інфляційні ризики

Джерело: складено автором.

Як свідчать результати SWOT-аналізу, ключовою перевагою двосторонніх відносин є взаємодоповнюваність економік. Україна забезпечує Азербайджан продовольчою продукцією та окремими видами промислових товарів, тоді як Азербайджан виступає стратегічним постачальником енергоресурсів для української економіки. Водночас надмірна концентрація товарної структури та висока залежність від логістичних маршрутів формують додаткові ризики для стабільності торговельно-економічного співробітництва. Також проведемо крос-аналіз виявлених чинників:

1. Стратегія «Прориву» (Сили + Можливості). Використання статусу стратегічного партнера в енергетиці для спільного інвестування у проєкти «зеленого» водню та LNG. Висока довіра до українського АПК у поєднанні зі створенням агрохабів в Азербайджані дозволить не лише наростити експорт, а й вийти на ринки Центральної Азії та Перської затоки.

2. Стратегія «Захисту» (Сили + Загрози). Використання існуючої мережі SOCAR та міжурядових угод для гарантування енергетичної безпеки України в умовах нестабільності цін. Чинна Зона вільної торгівлі ГУАМ має стати правовим щитом проти посилення конкуренції з боку третіх країн.

3. Стратегія «Адаптації» (Слабкості + Можливості). Подолання сировинної залежності через створення спільних підприємств із глибокої переробки агросировини. Впровадження цифрових інструментів (цифрових систем відстеження товарних потоків на основі blockchain-технологій) допоможе нівелювати слабку цифрову інтеграцію митних служб.

4. Стратегія «Виживання» (Слабкості + Загрози). Необхідність радикальної диверсифікації логістичних маршрутів (розвиток залізничного та паромного сполучення) для зменшення критичної залежності від морських шляхів у Чорному морі.

Важливим індикатором перспектив активізації зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном є наявність значного нереалізованого експортного потенціалу в обох напрямах торгівлі. Аналіз даних Міжнародного торгового центру (ITC) свідчить про наявність значного потенціалу для розширення азербайджанського експорту на український ринок. Загальний експортний потенціал Азербайджану до України оцінюється у 144 млн дол. США, з яких близько 88 млн дол. залишаються нереалізованими. Найбільші перспективи пов’язані з поставками свіжих фруктів, томатів, сечовини, полімерних матеріалів та продукції хімічної промисловості. Окремо слід відзначити високий потенціал експорту електроенергії, що набуває особливого значення в умовах трансформації енергетичного сектору України та посилення потреби у диверсифікації джерел енергопостачання (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Структура потенціального експорту з Азербайджана до України

Джерело: складено автором за матеріалами [31]

За оцінками ITC, експортний потенціал України на ринку Азербайджану становить близько 185 млн дол. США, з яких понад 104 млн дол. припадає на нереалізований потенціал. Найбільші перспективи мають поставки зернових культур, продукції птахівництва, соняшникової олії та продуктів переробки олійних культур. Це підтверджує високий рівень конкурентоспроможності українського агропромислового комплексу та стійкий попит на продовольчу продукцію в Азербайджані. Водночас перспективним напрямом є розширення

експорту продукції з вищою доданою вартістю, зокрема харчової продукції та окремих видів промислових товарів (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Структура потенціального експорту з України до Азербайджана

Джерело: складено автором за матеріалами [31]

Таким чином, аналіз нереалізованого експортного потенціалу свідчить про наявність значних резервів для поглиблення двостороннього співробітництва, особливо у сферах агропромислового комплексу, енергетики, хімічної промисловості та переробки продукції. Це формує основу для визначення ключових напрямів активізації зовнішньоторговельних відносин між державами.

У сучасних умовах одним із ключових напрямів поглиблення зовнішньоторговельних відносин є розвиток транспортно-логістичної співпраці. Після 2022 р. особливого значення набули альтернативні маршрути постачання товарів через території Румунії, Болгарії, Туреччини та Грузії. Це посилило роль Азербайджану як важливого транзитного вузла Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту (ТМТМ), який забезпечує сполучення між Європою, Кавказом та Центральною Азією.

У сфері агропромислового комплексу перспективним напрямом є створення спільних переробних підприємств, що сприятиме збільшенню частки продукції з високою доданою вартістю у структурі двосторонньої торгівлі. Водночас цифровізація зовнішньоторговельних процедур, зокрема впровадження електронного документообігу та механізму «єдиного митного вікна», дозволить скоротити час проходження митних процедур і зменшити транзакційні витрати суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності. Важливу роль також відіграє розвиток інвестиційної кооперації через реалізацію спільних індустріальних та логістичних проєктів, що створює передумови для довгострокового зміцнення економічного партнерства між державами.

Важливим напрямом активізації зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном є поглиблення інвестиційного співробітництва та формування спільних виробничих ланцюгів. У сучасних умовах двостороння торгівля значною мірою зосереджена на сировинних та продовольчих товарах, що обмежує рівень створення доданої вартості. Саме тому стратегічним завданням є перехід від моделі «експорт-імпорт» до моделі виробничо-інвестиційної кооперації.

Особливі перспективи має створення спільних підприємств у сфері агропромислового комплексу, харчової промисловості, логістики та переробки сільськогосподарської продукції. Для України це створює можливість збільшення експорту готової продукції замість сировини, тоді як Азербайджан отримує додаткові інструменти забезпечення продовольчої безпеки та розвитку внутрішнього ринку переробки. Важливим напрямом

також є створення українсько-азербайджанських логістичних та аграрних хабів, орієнтованих на ринки Кавказу, Центральної Азії та Близького Сходу.

У сучасних умовах важливого значення набуває також цифровізація зовнішньоторговельних процесів. Впровадження електронного документообігу, цифрових сертифікатів походження товарів, автоматизованих митних процедур та механізмів «єдиного вікна» дозволить суттєво скоротити час митного оформлення та знизити адміністративні витрати суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, цифровізація логістичних процесів сприятиме підвищенню прозорості торговельних операцій та зменшенню ризиків затримок постачання.

Пріоритетні напрями поглиблення зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном наведено на рис. 2.6

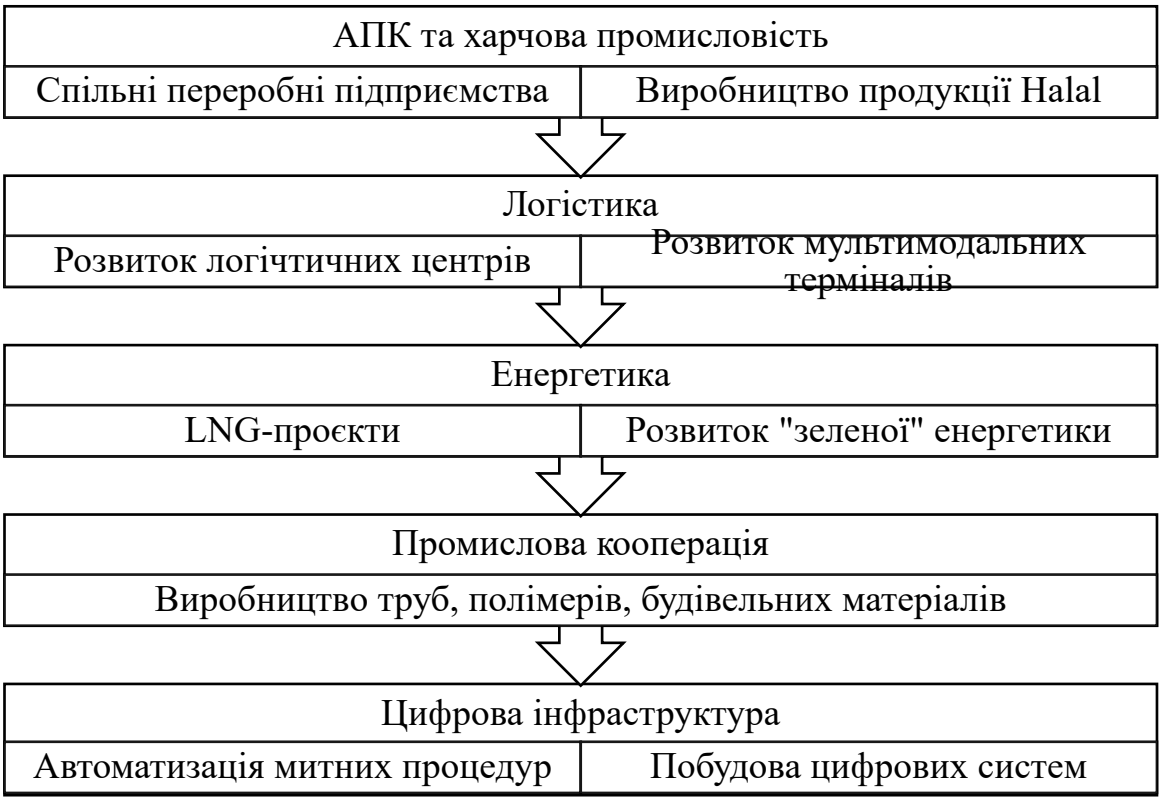

Рис. 2.6. Пріоритетні напрями поглиблення зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном

Джерело: складено автором

Окремим стратегічним напрямом активізації співробітництва є формування спільного транспортно-логістичного простору в межах ТМТМ, ГУАМ та ТРАСЕКА. У перспективі це дозволить Україні та Азербайджану посилити роль альтернативного євразійського транспортного коридору між Європою, Кавказом та Центральною Азією. Важливого значення набувають модернізація портової інфраструктури, розвиток контейнерних перевезень, цифрових логістичних платформ та координація митних процедур.

Водночас ефективна реалізація зазначених напрямів потребує удосконалення інституційного середовища співробітництва. До ключових пріоритетів належать гармонізація технічних стандартів, спрощення сертифікаційних процедур, розширення механізмів фінансової підтримки експортерів та посилення координації діяльності міжурядових структур. Важливу роль у цьому процесі можуть відігравати спільні бізнес-форуми, торговельно-промислові палати та інвестиційні платформи. За умови реалізації зазначених напрямів активізації двостороннього співробітництва прогнозується поступове відновлення товарообігу до рівня 2018–2021 рр., а також зростання частки продукції з високою доданою вартістю у структурі взаємної торгівлі. Водночас розвиток транспортно-логістичних коридорів та цифрових механізмів координації може суттєво знизити чутливість двосторонньої торгівлі до зовнішніх безпекових ризиків.

Таким чином, пріоритетні напрями активізації зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном пов’язані з переходом до більш диверсифікованої та технологічно орієнтованої моделі співробітництва. Ключовими передумовами формування стійкої моделі економічного партнерства виступають розвиток інвестиційної кооперації, модернізація логістичної інфраструктури, цифровізація зовнішньої торгівлі та збільшення частки продукції з високою доданою вартістю.

Висновки до другого розділу

Отже, проведене дослідження сучасного стану та перспектив розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном дозволило встановити, що двостороннє співробітництво характеризується високим рівнем економічної взаємодоповнюваності та формуванням стійкої моделі галузевої спеціалізації. Аналіз динаміки товарообігу у 2015–2024 рр. засвідчив наявність трьох основних етапів розвитку двосторонньої торгівлі: періоду відновлення та активізації співробітництва, етапу стабільного зростання та кризової трансформації після 2022 р., пов'язаної з порушенням традиційних логістичних маршрутів і зміною структури торговельних потоків.

1. Дослідження товарної структури зовнішньої торгівлі показало поступове посилення аграрно-продовольчої спеціалізації українського експорту до Азербайджану та критично високий рівень концентрації імпорту з Азербайджану на енергоресурсах. Зростання індексу Херфіндаля-Хіршмана до 0,78 підтвердило надмірну залежність українського імпорту від поставок нафти та нафтопродуктів, що підвищує чутливість двосторонньої торгівлі до коливань світових цін на енергоносії та валютних ризиків. Водночас скорочення частки машинобудування та металопродукції у структурі українського експорту свідчить про поступову сировинізацію торговельних відносин та зменшення частки продукції з високою доданою вартістю. Результати кореляційно-регресійного аналізу підтвердили наявність тісного взаємозв'язку між макроекономічною динамікою обох держав та обсягами двосторонньої торгівлі. Встановлено, що економічне зростання Азербайджану стимулює попит на українську агропромислову продукцію, тоді як розвиток української економіки супроводжується збільшенням потреби в імпорті азербайджанських енергоносіїв. Крім того, суттєвий вплив на розвиток торговельно-економічних відносин мають валютні коливання та логістичні фактори, роль яких значно посилилася після 2022 р.

2. Галузевий аналіз засвідчив, що енергетичний сектор та агропромисловий комплекс залишаються ключовими напрямами торговельно-економічного співробітництва між Україною та Азербайджаном. Азербайджан відіграє важливу роль у забезпеченні енергетичної безпеки України, тоді як Україна є одним із ключових постачальників продовольчої продукції для азербайджанського ринку. Водночас сучасні безпекові та логістичні виклики спричинили необхідність трансформації транспортних маршрутів, посилення ролі мультимодальних перевезень, Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту, а також механізмів ГУАМ і ТРАСЕКА.

3. Проведений SWOT-аналіз та оцінка нереалізованого експортного потенціалу засвідчили наявність значних резервів для подальшого поглиблення двостороннього співробітництва. Найбільш перспективними напрямами активізації зовнішньоторговельних відносин є розвиток транспортно-логістичної інфраструктури, цифровізація зовнішньоторговельних процедур, створення спільних переробних підприємств, розширення інвестиційної кооперації та участь у проєктах «зеленої» енергетики. Реалізація зазначених напрямів створює передумови для переходу від переважно сировинної моделі торгівлі до формування спільних ланцюгів створення доданої вартості та більш стійкої моделі економічного партнерства між Україною та Азербайджаном.

ВИСНОВКИ

1. У процесі дослідження теоретичних аспектів розвитку зовнішньоторговельних відносин у сучасній світовій економіці встановлено, що міжнародна торгівля є однією з ключових форм міжнародних економічних відносин та важливим інструментом інтеграції держав у глобальне господарство. Узагальнення класичних і сучасних теорій міжнародної торгівлі дозволило визначити, що розвиток зовнішньоторговельних відносин базується на міжнародному поділі праці, реалізації порівняльних і конкурентних переваг, а також на здатності держав адаптуватися до глобальних економічних трансформацій. Встановлено, що сучасний етап розвитку міжнародної торгівлі характеризується посиленням ролі цифровізації, глобальних ланцюгів створення вартості, логістичної інфраструктури та геополітичних факторів.

2. У результаті визначення організаційно-правових засад зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном встановлено, що двостороннє економічне співробітництво базується на системі міжнародних договорів, режимі вільної торгівлі та діяльності міждержавних інституцій координації економічної взаємодії. З'ясовано, що важливу роль у розвитку двосторонньої торгівлі відіграють угоди про вільну торгівлю, захист інвестицій, уникнення подвійного оподаткування та співробітництво у сфері стандартизації. Визначено, що функціонування ГУАМ, ТРАСЕКА та Спільної міжурядової комісії сприяє розвитку транспортно-логістичного співробітництва, координації торговельної політики та спрощенню зовнішньоекономічних процедур.

3. У процесі аналізу динаміки та товарної структури експортно-імпортних операцій між Україною та Азербайджаном встановлено, що упродовж 2015-2024 рр. двостороння торгівля характеризувалася високим рівнем економічної взаємодоповнюваності, але водночас – значною структурною асиметрією. Виявлено три основні етапи розвитку товарообігу: період відновлення та активізації торгівлі у 2015-2017 рр., етап стабільного зростання у 2018-2021 рр.

та кризовий період 2022-2024 рр., пов’язаний із воєнними та логістичними обмеженнями. Доведено, що структура українського експорту поступово набула аграрно-продовольчої спеціалізації, тоді як імпорт з Азербайджану характеризується критично високою концентрацією енергетичних товарів. Розрахунок індексу Херфіндаля-Хіршмана підтвердив високий рівень концентрації імпорту енергоносіїв, а результати кореляційно-регресійного аналізу засвідчили тісний взаємозв’язок між макроекономічними показниками обох країн та параметрами двосторонньої торгівлі.

4. У результаті дослідження галузевих особливостей торговельно-економічного співробітництва в енергетичній та агропромисловій сфері встановлено, що саме ці галузі формують основу сучасної моделі економічної взаємодії між Україною та Азербайджаном. З’ясовано, що Азербайджан виступає одним із ключових постачальників нафти та нафтопродуктів для України, забезпечуючи диверсифікацію джерел енергопостачання, тоді як Україна є важливим експортером продукції агропромислового комплексу та харчової промисловості на азербайджанський ринок. Встановлено, що після 2022 р. суттєво зросло значення мультимодальних транспортних маршрутів, Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту та логістичних механізмів ГУАМ і ТРАСЕКА. Водночас визначено, що сучасна модель співробітництва залишається переважно сировинною та потребує переходу до розвитку спільних виробничих і переробних проєктів.

5. У процесі визначення пріоритетних напрямів поглиблення зовнішньоторговельних відносин між Україною та Азербайджаном встановлено, що перспективи подальшого розвитку двостороннього співробітництва пов’язані з диверсифікацією товарної структури торгівлі, розвитком транспортно-логістичної інфраструктури, цифровізацією торговельних процедур та стимулюванням експорту продукції з високою доданою вартістю. SWOT-аналіз дозволив визначити сильні сторони двостороннього співробітництва, зокрема взаємодоповнюваність економік та стратегічне географічне положення держав, а також виявити ключові ризики,

пов’язані з високою залежністю від енергетичних товарів і логістичних обмежень. На основі прогнозів Міжнародного торгового центру встановлено наявність значного нереалізованого експортного потенціалу в обох напрямах торгівлі. Обґрунтовано, що найбільш перспективними напрямами активізації співробітництва є розвиток «зеленої» енергетики, спільних агропромислових підприємств, цифрових логістичних платформ та інтеграція України й Азербайджану у нові міжнародні транспортно-економічні коридори.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Азербайджанською Республікою : Договір, міжнародний документ від 09.12.1992 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/031_015 (дата звернення: 21.05.2026)

2. Конвенція між Урядом України і Урядом Азербайджанської Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження ухилень від сплати податків на доход і майно : Конвенція, міжнародний документ від 30.07.1999 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/031_023 (дата звернення: 21.05.2026)

3. Угода між Урядом України та Урядом Азербайджанської Республіки про вільну торгівлю : Угода, міжнародний документ від 28.07.1995 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/031_518 (дата звернення: 21.05.2026)

4. Угода між Урядом України та Урядом Азербайджанської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій : Угода, міжнародний документ від 24.03.1997 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/031_017 (дата звернення: 21.05.2026)

5. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля товарами України за країнами світу. URL: https://ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 09.05.2026).

6. Деррід І. О. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 248 с.

7. Договірно-правова база між Україною та Азербайджаном // Посольство України в Азербайджанській Республіці. https://azerbaijan.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/327-the-legal-base-of-bilateral-relations-between-ukraine-and-azerbaijan (дата звернення: 21.05.2026)

8. Дубик В. Я., Ситник Н. С., Стасишин А. В. Оптимізаційні важелі реформування митної політики в Україні // Фінансовий простір. 2023. № 4 (52). С. 63–72. DOI: 10.30970/fp.4(52).2023.637172. URL: https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/943 (дата звернення: 21.05.2026)

9. Економіка та бізнес-клімат // Посольство України в Азербайджанській Республіці. URL: https://azerbaijan.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ekonomichne-spivrobitnictvo/ekonomika-ta-biznes-klimat (дата звернення: 21.05.2026)

10. Кваліфікаційна робота бакалавра : методичні рекомендації до виконання для здобувачіввищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньої програми «Міжнародні економічнівідносини» / уклад. Л. І. Григорова-Беренда, Н. А. Казакова, С. А. Касьян, Н. В. Непрядкіна,О. В. Ханова. – 6-те вид., перероб. і доп. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. 40 с. URL: https://international-relations-tourism.karazin.ua/themes/irtb/resources/47777854f326550857ee7a7f122add92.pdf (дата звернення: 27.04.2026).

11. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 228 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kozak_Yurii/Mizhnarodna_ekonomika_v_pytanniakh_ta_vidpovidiakh.pdf (дата звернення: 21.05.2026)

12. Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Столярчук Я. М. Міжнародна економіка : підручник. Київ : КНЕУ, 2014. 762 с. URL: https://ir.kneu.edu.ua/items/95bde8a0-f9e9-4958-8f13-723091466195 (дата звернення: 21.05.2026)

13. Матвійченко В., Шейдаєва С. Азербайджансько-українські відносини: розвиток, сучасний стан та перспективи // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2024. Т. 57, № 2. С. 31–34. DOI: 10.17721/1728-2292.2023/2-57/31-34. URL: https://doi.org/10.17721/1728-2292.2023/2-57/31-34 (дата звернення: 09.05.2026).

14. Міжнародні економічні відносини : підручник / [кол. авт.]; за ред. О. А. Довгаль. 2-ге вид., переробл. та доповн. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 852 с. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/items/a077d6c2-2f3f-438b-8d70-3d99b9393d1a (дата звернення: 09.05.2026)

15. Мустафазаде П. Азербайджан — Україна: парадигми двосторонніх відносин (1992—2022 рр.) // Український історичний журнал. 2023. № 6 (573). С. 253–267. DOI: 10.15407/uhj2023.06.253. URL: https://doi.org/10.15407/uhj2023.06.253 (дата звернення: 21.05.2026)

16. Особливості виходу на ринок Азербайджанської Республіки // Посольство України в Азербайджанській Республіці. URL: https://azerbaijan.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ekonomichne-spivrobitnictvo/osoblivosti-vihodu-na-rinok-azerbajdzhanskoyi-respublik (дата звернення: 21.05.2026)

17. Офіційний вебсайт Президента України. Президенти України та Азербайджану підписали Спільну декларацію про поглиблення стратегічного партнерства. URL: https://www.president.gov.ua/en/news/prezidenti-ukrayini-ta-azerbajdzhanu-pidpisali-spilnu-deklar-72389 (дата звернення: 09.05.2026)

18. Ситник Н. С., Стасишин А. В., Дубик В. Я. та ін. Фінанси зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів : Апріорі, 2019. 460 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/finansu_ZED_.pdf (дата звернення: 21.05.2026)

19. Співробітництво між Україною та Азербайджаном в економічній сфері // Посольство України в Азербайджанській Республіці. URL: https://azerbaijan.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ekonomichne-spivrobitnictvo/spivrobitnictvo-mizh-ukrayinoyu-ta-azerbajdzhanom-v-ekonomichnij-sferi (дата звернення: 21.05.2026)

20. Теорія і практика зовнішньої торгівлі: навчальний посібник / Л. І. Григорова-Беренда, М. В. Шуба. 2-ге вид., випр., перероб. і доп. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. 136

с. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/items/41cbf75e-c6c5-406d-ac8f-995f07a3ac19 (дата звернення: 09.05.2026)

21. Тихоненко І. В., Андрущак О. В. Українсько-азербайджанські відносини за президентства Петра Порошенка // Молодий вчений. 2019. № 3 (67). С. 170–173. DOI: 10.32839/2304-5809/2019-3-67-35. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2806 (дата звернення: 21.05.2026)

22. Україна та Азербайджан: стратегічне партнерство та підтримка // Посольство України в Азербайджанській Республіці. URL: https://azerbaijan.mfa.gov.ua/news/ukrayina-ta-azerbajdzhan-strategichne-partnerstvo-ta-pidtrimka (дата звернення: 21.05.2026)

23. Філіпенко А. С. Науково-практичні дослідження міжнародних економічних відносин : електронний навчальний посібник. Київ, 2024. 158 с. URL: https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2024-09/%D0%95%D0%BB.%20%D0%BF%D0%BE%D1%81.%2024%D0%B3.pdf (дата звернення: 21.05.2026)

24. Циганкова Т. М., Солодковська Г. В. Сучасні коаліції та угруповання СОТ у формуванні глобальної торгової політики // Міжнародна економічна політика. 2010. № 1–2 (12–13). URL: https://iepjournal.com/journals/12-13/2010_2_Tsigankova.pdf(дата звернення: 21.05.2026)

25. About the situation of foreign trade // State Customs Committee of the Republic of Azerbaijan. URL: https://customs.gov.az/en/faydali/gomruk-statistikasi/xarici-ticaretin-veziyyeti-haqqinda (дата звернення: 21.05.2026)

26. Azerbaijan – Member profile – WTO Tariff & Trade Data // World Trade Organization. URL: https://ttd.wto.org/en/profiles/azerbaijan (дата звернення: 21.05.2026)

27. Azerbaijan Energy Profile. Paris : International Energy Agency, 2023. URL: https://www.iea.org/reports/azerbaijan-energy-profile (дата звернення: 21.05.2026)

28. Azerbaijan Product Exports to Ukraine 2022 // World Integrated Trade Solution (WITS), World Bank. URL: https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/AZE/Year/2022/TradeFlow/Export/Partner/UKR/Product/All-Groups (дата звернення: 21.05.2026)

29. Bilateral Relations // Embassy of the Republic of Azerbaijan to Ukraine. URL: https://kiev.mfa.gov.az/en/content/3/bilateral-relations (дата звернення: 21.05.2026)

30. Data for Azerbaijan, Georgia, Moldova, Ukraine // World Bank Data. URL: https://data.worldbank.org/?locations=AZ-GE-MD-UA (дата звернення: 21.05.2026)

31. Export Potential Map // International Trade Centre. URL: https://exportpotential.intracen.org/ (дата звернення: 21.05.2026)

32. Free Trade Agreements // State Customs Committee of the Republic of Azerbaijan. URL: https://customs.gov.az/en/sahibkarlar-ucun/serbestticaret (дата звернення: 21.05.2026)

33. GUAM Organization // Organization for Democracy and Economic Development – GUAM. URL: https://guam-organization.org/ (дата звернення: 21.05.2026)

34. GUAM Organization for Democracy and Economic Development. URL: https://guam-organization.org/ (дата звернення: 22.05.2026).

35. Ibrahimov R. Turkish-Azerbaijani Energy Relations: Significant Leverage in the Implementation of the Foreign Policy Interests of Both Countries // Insight Turkey. 2015. Vol. 17, No. 2. P. 83–100. URL: https://www.insightturkey.com/articles/turkish-azerbaijani-energy-relations-significant-leverage-in-the-implementation-of-the-foreign-policy-interests-of-both-countries (дата звернення: 21.05.2026)

36. International Trade in Goods (by partner country) (IMTS) // IMF Data. URL: https://data.imf.org/en/datasets/IMF.STA%3AIMTS (дата звернення: 21.05.2026)

37. Mammadov F. Azerbaijan's Geopolitical Identity in the Context of the 21st Century: Challenges and Prospects // Russia in Global Affairs. 2017. URL: https://eng.globalaffairs.ru/articles/azerbaijans-geopolitical-identity-in-the-context-of-the-21st-century-challenges-and-prospects/ (дата звернення: 21.05.2026)

38. Niftaliev O. Energy dimension of foreign trade relations between Ukraine and Azerbaijan in the 2020s// Сучасні вектори розвитку міжнародних економічних відносин. Матеріали XXI-ї всеукраїнської науково-практичної конференції (26 лютого 2026 року, м. Харків, Україна). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. P. 73-76

39. Nuriyev E. The Black Sea-Caspian Region in Post-Conflict Energy Security Cooperation Scenarios: What Role for the Future? // Global Policy. 2017. URL: https://www.globalpolicyjournal.com/articles/climate-change-energy-and-sustainability/black-sea-caspian-region-post-conflict-energy-secu (дата звернення: 21.05.2026)

40. OECD Trade Facilitation Indicators: Monitoring Policies up to 2022. Paris : OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-trade-facilitation-indicators_fd6f27dc-en.html (дата звернення: 21.05.2026)

41. OECD. Realising the Potential of the Middle Corridor. Paris : OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/12/realising-the-potential-of-the-middle-corridor_c458041c/635ad854-en.pdf (дата звернення: 21.05.2026)

42. Presidents of Azerbaijan and Ukraine delivered press statements // President of the Republic of Azerbaijan. 25.04.2026. URL: https://president.az/en/articles/view/72165 (дата звернення: 21.05.2026)

43. Prospects for developing economic and trade cooperation with Ukraine explored // Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan. 18.05.2026. URL: https://www.economy.gov.az/en/post/3370/ukrayna-ile-iqtisadi-ticaret-

emekdasliginin-inkisaf-perspektivleri-muzakire-olunub (дата звернення: 21.05.2026)

44. Route // Trans-Caspian International Transport Route (TITR). URL: https://middlecorridor.com/en/route (дата звернення: 21.05.2026)

45. Shiriyev Z. Azerbaijan Looks to Tap Ukraine's Military Expertise With Raft of New Deals // Carnegie Politika. 2026. 5 May. URL: https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2026/05/azerbaijan-ukraine-cooperation (дата звернення: 21.05.2026)

46. SOCAR Ukraine. URL: https://www.socar.ua/ (дата звернення: 22.05.2026).

47. State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan. URL: https://www.stat.gov.az/ (дата звернення: 22.05.2026).

48. Statistical yearbook of Azerbaijan 2025. Baku : State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, 2025. https://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/source/stat-yearbook_2025.pdf (дата звернення: 21.05.2026)

49. The foreign trade of Azerbaijan. Statistical yearbook. Baku : State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, 2025. URL: https://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/source/f_trade_2025.pdf (дата звернення: 21.05.2026)

50. TRACECA Programme. URL: https://traceca-org.org/en/home/ (дата звернення: 22.05.2026).

51. Trade Map // International Trade Centre. URL: https://www.trademap.org/?redirectFromMobile=true (дата звернення: 21.05.2026)

52. Transition Report 2024-25: Azerbaijan. London : European Bank for Reconstruction and Development, 2024. URL: https://www.ebrd.com/content/dam/ebrd_dxp/assets/pdfs/office-of-the-chief-economist/transition-report-archive/transition-report-2024/country-assessments-

2023-24/eastern-europe-and-the-caucasus/Transition-Report-2024-25-Azerbaijan.pdf (дата звернення: 21.05.2026)

53. Transition Report 2024-25: Ukraine. London : European Bank for Reconstruction and Development, 2024. URL: https://www.ebrd.com/content/dam/ebrd_dxp/assets/pdfs/office-of-the-chief-economist/transition-report-archive/transition-report-2024/country-assessments-2023-24/eastern-europe-and-the-caucasus/Transition-Report-2024-25-Ukraine.pdf (дата звернення: 21.05.2026)

54. Ukraine // Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs. URL: https://www.mfa.gov.az/index.php/en/category/europe/ukrayna (дата звернення: 21.05.2026)

55. Ukraine Product Exports and Imports to Azerbaijan 2023 // World Integrated Trade Solution (WITS), World Bank. URL: https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/2023/TradeFlow/EXPIMP/Partner/AZE/Product/All-Groups (дата звернення: 21.05.2026)

56. UN Comtrade Database // United Nations. URL: https://comtrade.un.org/ (дата звернення: 21.05.2026)

57. Valiyev A. Azerbaijan's Balancing Act in the Ukraine Crisis // PONARS Eurasia Policy Memo. 2014. No. 352. URL: https://www.ponarseurasia.org/azerbaijan-s-balancing-act-in-the-ukraine-crisis/ (дата звернення: 21.05.2026)

58. Valiyev A. The Ukrainian Crisis and Implications for Azerbaijan // Caucasus Analytical Digest. 2014. No. 67–68. P. 11–13. URL: https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CAD-67-68-11-13.pdf (дата звернення: 21.05.2026)